

SAMULI PAULAHARJUN SÄÄTIÖN VUOSIKIRJA 2013

Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla

SAMULI PAULAHARJUN SÄÄTIÖN
VUOSIKIRJA 2013

Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla

Julkaisija: Samuli Paulaharjun Säätiö
Kansikuva: Benjam Pöntinen
© Samuli Paulaharjun Säätiö ja kirjoittajat
Painotalo Casper, Kurikka 2013

ESIPUHE

Samuli Paulaharjun säätiöllä oli vilkas vuosi sekä myönteisessä että kielteisessä mielessä. Meneillään on ollut kaksi isoa urakkaa, syksyn 2012 Kyrönjoki-seminaari ja Kyröönjoki – meirän joki -kirjan kustannushanke. Seminaari osoittautui erittäin kiinnostavaksi ja olisi ansainnut suuremmankin yleisömäärän. Kyrönjoki-kirjan toimittaminen on jonkin verran myöhässä, mutta laajuuteensa nähden edistyy vähintäänkin tyydyttävästi. Onnistuessaan kirjahanke kruunaa Säätiön toiminnassa uuden merkittävän alueen kotiseudun merkityksen dokumentoijana.

Haikeana joudumme toteamaan, että Säätiön hallituksen monivuotinen puheenjohtaja **Marjut Paulaharju** ei jatka enää tehtäviään Säätiössä. Marjut toimi vuodesta 1999 hallituksessa ja valtuuskunnassa, ja vuodesta 2003 hallituksen puheenjohtajana. Hän veti toimintaa vaivojaan säästämättä, ja johti viiden korkeatasoisen seminaarin organisointia. Tästä hänelle kuuluu suuri kiitos.

Säätiön kuudes seminaari keskittyi maakunnan valtasuonen, Kyrönjoen eri puolien valottamiseen. Sen esitykset on koottu tähän vuosikirjaan. Dosentti **Aki Mäki-Petäys** Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksesta pohti, vieläkö Kyrönjoki pystyttäisiin palauttamaan lohijokeksi. Vastaus oli ehdollinen kylä, mutta se vaatisi paljon työtä, eikä paluuta satojen vuosien takaisin kalansaaliisiin ole. Valokuvaaja **Benjam Pöntinen** kertoi joen nykynäkömystä monin hienoin kuvin, ja osoitti, kuinka upea aarre eteläpohjalaisilla on joessaan. Ympäristöneuvos **Pertti Sevola** valotti niitä ristiriitoja, joita Kyrönjoen suojelun alkuvaiheessa oli, vaikka joki oli hyvää vauhtia muuttumassa maakunnan viemärijojaksi. Ajan mitaan tulvasuojelu ja joen suojelu pääsivät yhteisymmärrykseen, ja nyt kaikkien intressissä on tehdä joesta mahdollisimman elävä ja puoleensavetävä. Se on kaikkien sen varrella olevien paikkakuntien yhteinen etu ja imagokysymys.

Säätiön valtuuskunnan uusi Paulaharjun sukua edustava jäsen **Terhi Vuojala-Magga** kertoi tuntemuksistaan, jotka vetävät sekä Lappiin että Pohjanmaalle. Lappiin Samuli Paulaharjuakin veti kerran toisensa jälkeen, ja sieltä ovat myös hänen ehkä herkimvät luonnonkuvauksensa.

Seminaarissa oli myös runsaasti muuta kulttuuriohjelmaa. Ilmajoen musiikkijuhlien lapsikuoro esiintyi kuoronjohtaja **Marjut Vuorenon** johdolla, samoin Kurikan yhteiskoulun 8B:n paukahroskuoro ja Ilmajoen lausujat. **Raimo Teräväisen** filmikooste kertoi vanhasta Kurikasta. Ennen seminaaria järjestettiin nuorille suunnatut luonto-, sanataide- ja ilmaisutyöpajat, joita organisoivat lehtori **Hannu Tuomisto**, kirjavinkkari **Marja-Leena Mäkelä** ja ohjaaja-näyttelijä **Eija-Irmeli Lahti**. Seminaarin yhteydessä oli **Marja-Liisa Kriikun** kokoama näyttely Kyrönjoen vanhoista myllyistä.

Seminaarin juonsivat hallituksen jäsenet Eija-Irmeli Lahti ja kehittämisspäällikkö **Hannu Alanen**. Seminaarin alkusanat esitti tämän kirjoittaja ja päätössanat valtuuskunnan puheenjohtaja, ministeri **Kalevi Kivistö**.

Samuli Paulaharjun Säätiö on kiitollinen kaikille ohjelmaan ja järjestelyihin osallistuneille, samoin kuin pääjärjestäjälle lehtori **Minna Leppiselle**, säätiön sihteerille ja tämän kirjan materiaalin kokoajalle **Pirkko Paaermaalle** sekä valokuvaaja **Pentti Yli-Karjanmaalle** suuresta määrästä kökkätyötä, jota seminaarin järjestäminen on vaatinut.

Jouko Tuomisto

Samuli Paulaharjun Säätiön hallituksen puheenjohtaja

Samuli Paulaharju

14.4.1874 - 6.2.1944

Samuli Paulaharju tunnetaan kirjailijana ja kansanperinteen keräilijänä. Hänen 42 vuoden aikana tekemänsä vaellusretket ulottuivat mm. Karjalaan ja Vienanmerelle. Näiden keruumatkojen seurauksena on jälkipolville jäänyt yli 80 000 numeroitua muistiinpanoa, piirrosta sekä kansantieteellistä kertomusta ja 21 kirjaa.

Kurikan kaupunki perusti Samuli Paulaharjun säätiön vuonna 1999. Säätiön tarkoituksena on tukea Pohjanmaan kulttuurielämää, kansanperinteen keräämistä ja keruutösten julkaisemista, kotiseututyön ja perinteisen käsityötaidon kehittämistä sekä harrastamista ja edistää Samuli Paulaharjun elämäntyön tunnetuksi tekemistä.

www.paulaharju.fi

Sisällys

Esipuhe	3
Samuli Paulaharjun esittely	4
Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla Samuli Paulaharjun Säätiön seminaari	7
Jouko Tuomisto: Ilman Kyrönjokea meitä ei olisi	10
Aki Mäki-Petäys: Lohi takaisin Kyrönjokeen?	12
Kyrönjoen valuma-alue	20
Pertti Sevola: Elinkeinoelämän ja ympäristön suojelun yhteensovittaminen jokien hoidossa, Kyrönjoki esimerkkinä	21
Benjam Pöntinen: Tunnelmia Kyrönjoelta kahden vuosikymmenen ajalta	26
Terhi Vuojala-Magga: Missä sydämesi on Samuli Paulaharju? Matkalla Samuli Paulaharjun maailmaan	30
Kalevi Kivistö: Haasteellinen tavoite - seminaarin loppupuheenvuoro	38
Pirkko Paaermaa: Kyrönjoki-seminaarissa asiaa, kulttuuria ja ohjelmaa nuorille	46
Marja-Liisa Kriikku: Jyvästä jauhoksi	42
Pirkko Paaermaa: Samuli Paulaharju syntyi Kurikassa ...ja piti itseään elämänsä loppuun asti kurikkalaisena	46
Jouko Tuomisto: Kyrönjoki-kirjaa selatessa	49
Samuli Paulaharjun Säätiön hallituksen ja valtuuskunnan jäsenet 2011-2012	56
Säätiön julkaisuja	57
Säätiön kiitokset	59

Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla

Samuli Paulaharju Säätiön Seminaari
lauantaina 24.11. klo 14-17
Kurikan yhteiskoulun B-salissa

Samuli Paulaharjun Säätiö

Pääsymaksu 10,-

Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla Samuli Paulaharjun Säätiön seminaari

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Juontajat Hannu Alanen ja Eija-Irmeli Lahti

OHJELMA:

* SEMINAARIN AVAUS, professori **Jouko Tuomisto**, säätiön hallituksen puheenjohtaja

* SATUKUVIA, Ilmajoen musiikkijuhlien lapsikuoro, kuoronjohtajana **Marjut Vuorento**

* KYRÖNJOKI TAKAISIN LOHI-JOEKSI? Dosentti **Aki Mäki-Petäys**, ohjelmapäällikkö, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

* TUNNELMAKUVIA KYRÖNJOELTA: joki valokuvaajan silmin ja ajatuksin, valokuvaaja **Benjam Pöntinen**

* ELINKEINOELÄMÄN JA YMPÄRISTÖNSUOJELUN YHTEEN-SOVITTAMINEN, Kyrönjoki esimerkkinä, ympäristöneuvos **Pertti Sevola**, Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus

* JOEN TÖYRÄLLÄ KUULTUA, Kurikan yhteiskoulun **8.B:n Paukahrokset**

* RINTAKYLIÄ JA LARVAMAITA, **Raimo Teräväisen** filmikooste ja muistelukset Veikko Laihasen filmin kuvaamisen ajoilta

* PAULAHARJUN SUVUN MERKITYS LAPIN PERSPEKTIIVISTÄ, kulttuuri-antropologi **Terhi Vuoja-Magga**, Lapin yliopisto

* RUNOKOOSTE JOEN RANTAMIEN ELÄMÄSTÄ, **Ilmajoen Lausujat**

* SEMINAARIN PÄÄTÖSSANAT, ministeri **Kalevi Kivistö**, säätiön valtuuskunnan puheenjohtaja

SEMINAARIN YHTEYDESSÄ

* Näyttely Kyrönjoen varren myllyistä, **Marja-Liisa Kriikku**

* Valmisteilla olevan Kyrönjoki-kartta-kirjan esittely

* Benjam Pöntisen kirjaesittely

* Nuorille suunnatut työpajat

Seminaarin yhteyteen oli Marja-Liisa Kriikku, keskellä, koonnut kiinnostavan näyttelyn Kyrönjoen vanhoista myllyistä ja Benjam Pöntinen, oikealla, esitteli kirjojaan. Vasemmalla Merja Latvala tutustuu näyttelyyn ja taustalla keskustelevat Esa Kriikku ja Pertti Sevola. Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Luontotyöpajassa tutustuttiin Kyrönjoella eläviin kasveihin ja eläimiin. Kuva: Hannu Tuomisto

NUORILLE SUUNNATUT TYÖPAJAT lauantaina 24.11.2012

Luontotyöpajassa tutustuttiin Kyrönjoella eläviin kasveihin ja eläimiin. Niitä tutkimalla pohdittiin, miten eliöt ovat sopeutuneet vesielämään. Kalojen, rapujen, simpukoiden ja vesikasvien salaisuudet tulivat työpajassa tutuiksi. Luontotyöpajan ohjaajana Suomen Luonnonsuojeluliiton alueyhdistyksen puheenjohtaja ja biologian opettaja **Hannu Tuomisto**.

Sanataidetyöpajassa kehiteltiin riemukkaita riimejä, salaperäisiä sanoja ja kutkuttavia kertomuksia. Ohjaajana läänintäiteilijä ja kirjavinkkari **Marja-Leena Mäkelä**.

Ilmaisutyöpajassa tehtiin näytelmän keinoin esityksiä joesta ja sen rantamien elämästä. Miten joki vaikuttaa ihmisiin ja ruokkii aisteja? Työpajassa tehtiin myös aiheeseen liittyviä äänimaailmoja. Ohjaajana näyttelijä ja teatteriohjaaja **Eija-Irmeli Lahti**.

Ilman Kyrönjokea meitä ei olisi

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Jouko Tuomisto
Professori, Samuli Paulaharjun Säätiön hallituksen puheenjohtaja

Juuri kukaan tässä salissa istuvista ei olisi olemassa, ellei Kyrönjokea olisi. Olemme siis perimmäisten kysymysten äärellä. Ensimmäiset suomalaiset tälle alueelle tulivat pitkin jokia, joko latvoilta tai mereltä. Jos jokea ei olisi ollut, koko väestön liikkuminen olisi ollut toisenlaista. Esi-isämme olisivat menneet ties minne, eivätkä taatusti olisi tavanneet esiäitejämme, eikä meitä olisi olemassa.

Kun elämämme valtasuonet ovat muuttuneet, kiidämme pitkin moottoriteitä, tai Pendolino-vaunuissa lähes kahtasataa eteenpäin, tai lentokoneessa vieläkin nopeammin, unohdamme helposti elämän realiteetit. Unohdamme luonnon, josta olemme riippuvaisia. Unohdamme, että aika on mielessämme muuttunut, hermostumme, jos emme muutamaan tuntiin pääse puhelimeen tai verkkoon tai tietokoneelle. Unohdamme sen, että luonnolla on lakinsa. On kesää ja talvea aikanaan, on kuraa ja vetelää syksyllä. Jos ilmastomme muuttuu, tunnemme sen kyllä nahoissamme. Loppujen lopuksi ympäristömme määrää edelleenkin enemmän elämäämme kuin autot, kännykät ja verkkopalvelut.

Amerikan presidentinvaalien jälkeen kansan monimuotoisuuden unohtamisesta on ruvettu käyttämään sanaa *koteloituminen*. Sanotaan, että republikaanisen puolueen jäsenet ovat koteloituneet niin, että he puhuvat ja vaihtavat viestejä vain itsensä kaltaisten kanssa, ja siksi he vieraantuvat siitä, mitä maailmassa todellisuudessa tapahtuu. Putkinäköisyys on aina vaarallista, koska myös elämä on monimuotoista ja siinä pärjää vain se, joka osaa pitää silmänsä auki joka suuntaan.

Tämä seminaari pyrkii osaltaan avaamaan silmiämme asioille, jotka ovat liian lähellä, että näkisimme niiden arvon, tai jotka ovat

jo vähän unohtuneet. Kyrönjoki on meille yhä mahdollisuuksien joki, meidän kannattaa pitää siitä huolta. Siksi vähän provokatorisesti kysymme, voisiko siitä olla vielä lohijokeksi, ja miksei voisi. Kysymme, kuinka voimme suojella sekä jokea ja sen ympäristöä, että sen rannoille pursunnutta elinkeinoelämää.

Ja tietenkin meillä pitää olla myös hauskaa ja mukavaa. Sitä varten täällä on sekä lasten että aikuisten voimin rakennettu ohjelmaa. Olemme ohjelmasta kiitollisia monille. Ensi sijassa kiitämme esitelmöitsijöitämme, jotka ovat epätavallista lupautuneet antamaan meille tietoa. Kiitämme lahjakkaita lapsimuusikoita, lausujia, valokuvaajia ja elokuvaajia, jotka viihdyttävät meitä. Kiitämme myös kurikkalaisia säätiön hallituksen jäseniä, jotka ovat vaivojaan säästämättä järjestäneet tätä seminaaria.

Tässä yhteydessä käytän myös hyväksi tilaisuutta kiittää Säätiön hallituksen ja valtuuskunnan uskollista jäsentä ja monivuotista hallituksen puheenjohtajaa Marjut Paulaharjua. Hän on tehnyt yli kymmenvuotisen rupeaman erinomaista työtä Säätiön hyväksi. Samalla toivotamme tervetulleeksi suvun uuden edustajan, Terhi Vuojala-Maggan, joka myös esittäytyy henkilökohtaisesti tämän seminaarin aikana.

Suuri kiitos kohdistuu myös niille lahjoittajille, jotka ovat tehneet tämän tilaisuuden mahdolliseksi. Näitä ovat mm. Kurikan kaupunki, Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan rahasto, ja useat ilmoittajat, jotka löydätte ohjelmalehtisen takasivulta. Kaikille näille suuri kiitos. Ja kiitos kaikille teille, jotka olette tulleet paikalle viihtymään ja toivottavasti saamaan hiukan ajattelemisen aihetta.

Olette kaikki sydämellisesti tervetulleita.

Lohi takaisin Kyrönjokeen?

Aki Mäki-Petäys

FT, Ohjelmapäällikkö, Rakennettujen jokien tutkimusohjelma
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

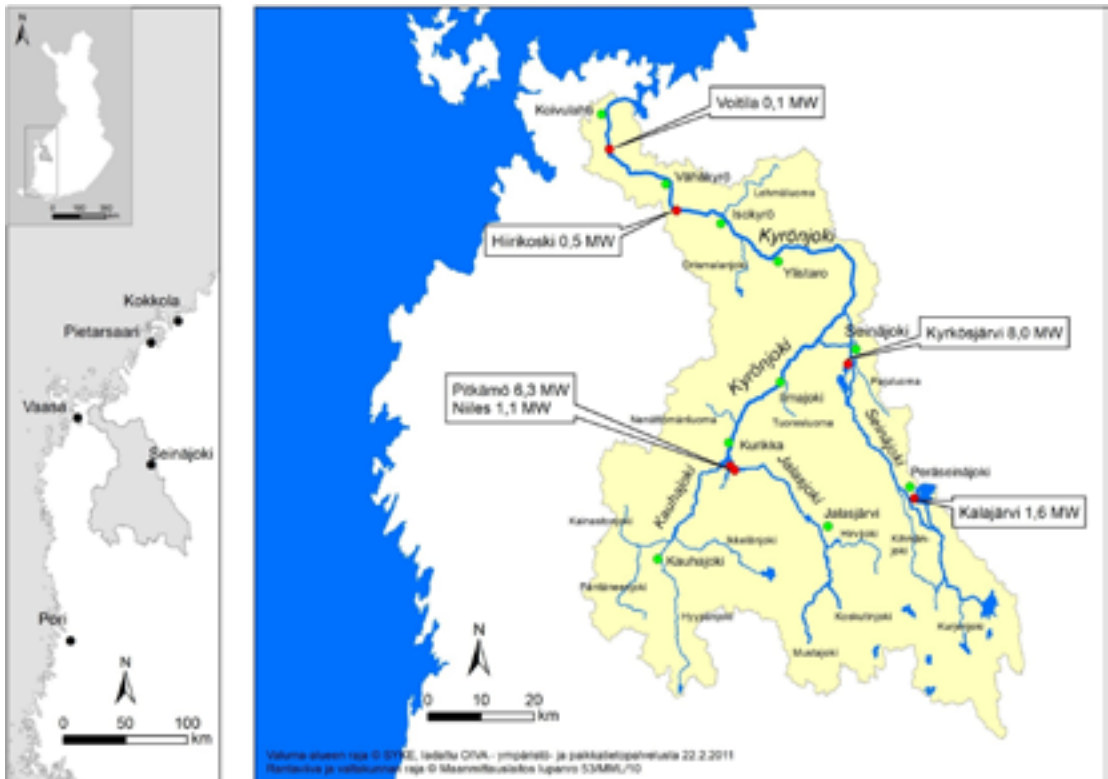
Suomessa on arvioitu olleen alun perin 35 Itämereen laskevaa lohijokea, joista vain Tornionjoen ja Simojoen kannat ovat edelleen olemassa. Vielä 1900-luvun alussa Itämeren lohi lisääntyi näiden ohella 16 joessamme, joista viimeisimmän, Kiiminkijoen, alkuperäinen lohikanta menetettiin 1970-luvulla (Koli 1998).

Kyrröjoelta lohien saalistietoja on olemassa 1500-luvulta asti, jolloin vuotuiset saaliit vaihtelivat 300–1500 kiloon. Lohikannan arvellaan hävinneen 1900-luvun alkupuoliskolla (Ranke ym. 1999), mutta tarkkaa ajankohtaa ja varmoja syitä häviämislle ei tiedetä. Jokea ja sen valuma-aluetta on kuitenkin muutettu hyvin voimakkaasti jo keskiajalta alkaen, jolloin jokea ryhdyttiin käyttämään kalavetenä ja kulkuväylänä. Yleisesti lohikantojen tuhoutumisen syinä

pidetään voimalaitospatojen rakentamis-
ta, vesien likaantumista, elinympäristön
pilaantumista sekä lisääntynyttä kalas-
tusta.

Kyrönjoki on Etelä-Pohjanmaan suurin joki, jonka pituus on noin 200 kilometriä ja vesistöalueen pinta-ala on 492 297 hehtaaria. Joen vesistöalueella on kuusi vesivoimalaitosta (Kuva 1). Soiden ja metsien ojitusten johdosta kesäisin kuivana aikana veden virtaama on pieni ja ravinteet aiheuttavat voimakasta rehevöitymistä. Lisäksi Kyrönjoelle tyypillinen happamuus aiheuttaa kalakuolemia ja on erityisen haitallista mädille ja kalanpoikasille.

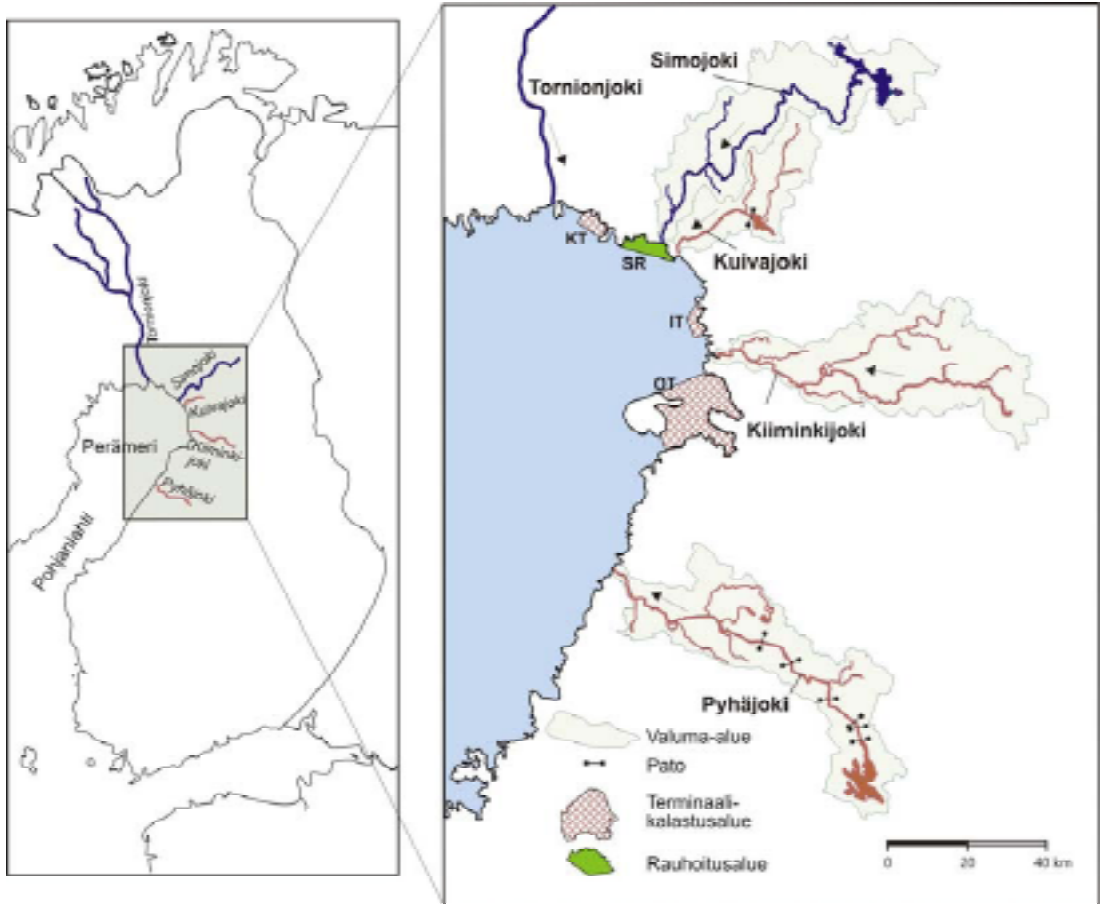
Suomi sitoutui vuonna 1997 Kansainvälisen Itämeren Kalastuskomission lohikantojen elvytysohjelmaan (Salmon

Action Plan, SAP), jonka tavoitteena oli Tornion- ja Simojoen luonnonkantojen vahvistaminen sekä lohikantojen kotiuttaminen Kuivajokeen, Kiiminkijokeen ja Pyhäjokeen (kuva 2). Tavoitteeseen pyrittiin intensiivisillä istutuksilla, jokielinym-

päristöjen kunnostuksilla sekä kalastuksen järjestelyillä.

Tässä selvityksessä tarkasteltiin kysymystä, voidaanko lohikanta palauttaa takaisin Kyrönjokeen. Tätä kysymystä

Kuva 2. Lohikantojen elvytysohjelmaan (SAP) valitut joet Suomessa. Luonnonlohiojet on esitetty sinisellä ja kotiutusjoet ruskealla. Kartassa on esitetty myös Oulujokisuun (OT), Iijokisuun (IT) ja Kemijokisuun (KT) terminaalkalastusalueet sekä Simojokisuun rauhoitusalue (SR).

lähestyttiin kahdella eri tavalla. Ensimmäinen lähtökohta oli verrata Kyrönjoen tapausta Perämereen laskeviin Kuiva-, Kiiminki- ja Pyhäjokiin. Niissä toteutetun lohen kotiutusohjelman (SAP) tulosten pohjalta arvioitiin lohen palautuksen onnistumismahdollisuuksia Kyrönjoella. Toiseksi, Kyrönjoen lohikannan erilai-

sia kehitysnäkymiä tarkasteltiin 50 vuoden aikahorisontissa hyödyntämällä lohen elinkierron eri vaiheiden hävikin arvioimiseksi laadittua populaatiomallia (ks. Mäki-Petäys ym. 2012). Tavoitteena oli löytää sellainen skenaario, jossa kalatalous- ja ympäristöviranomaisen tuki- ja sääätelytoimilla pystytään aikaansaamaan

vähintään osittainen lohen luonnonkierto Kyrönjoella.

Kyrönjoen vertailu Perämeren lohen kotiutusjokiin ei lupaa hyvää

Lohikantojen kotiuttamistoimet Kuivajokeen, Kiiminkijokeen ja Pyhäjokeen eivät tuottaneet toivottua tulosta. Lohen luonnonpoikastuotantoa havaittiin kaikissa joissa, mutta pääosin vain vähäisissä määrissä. Palaavia emolohia tuli odotettua vähemmän, mitä heijasti lohien pienet jokisaaliit verrattuna saman kokoluokan luonnonlohijokeen, Simojokeen (Erkinaro ym. 2003). Kotiutustoimista luovuttiin vähitellen, ja tällä hetkellä pienempiä määriä lohen poikasia istutetaan vuosittain enää vain Kiiminkijoelle. Kotiutusohjelman epäonnistumisen taustalla vaikutti ratkaisemattomia ongelmia, joista keskeisim-

miksi arvioitiin kotiutusjokien heikko veden laatu, niiden vähäiset virtaamat lohen nousuaikoina sekä liiallinen kalastus jokien suualueilla ja lähirannikolla.

Kyrönjoki on Kiiminkijoen ja Pyhäjoen kanssa samaa kokoluokkaa kuin Simojoki, joten sen kokoa ei voi pitää esteenä lohen palauttamistavoitteille (taulukko 1). Vedenlaadun osalta Kyrönjoen tila on kuitenkin selvästi heikompi kuin edellä mainituissa SAP-joissa. Erityisen selvästi tämä näkyy kiintoaineen ja ravinteiden (typpi ja fosfori) määrien vertailussa (taulukko 2). Kalakuolemien ja lohikalojen heikon menestymisen riskiä Kyrönjoella lisää erityisesti keväisten ja syksyisten happamuuspiikkien todennäköisyys, mikä on selvästi SAP-jokia korkeammalla tasolla (kuva 3).

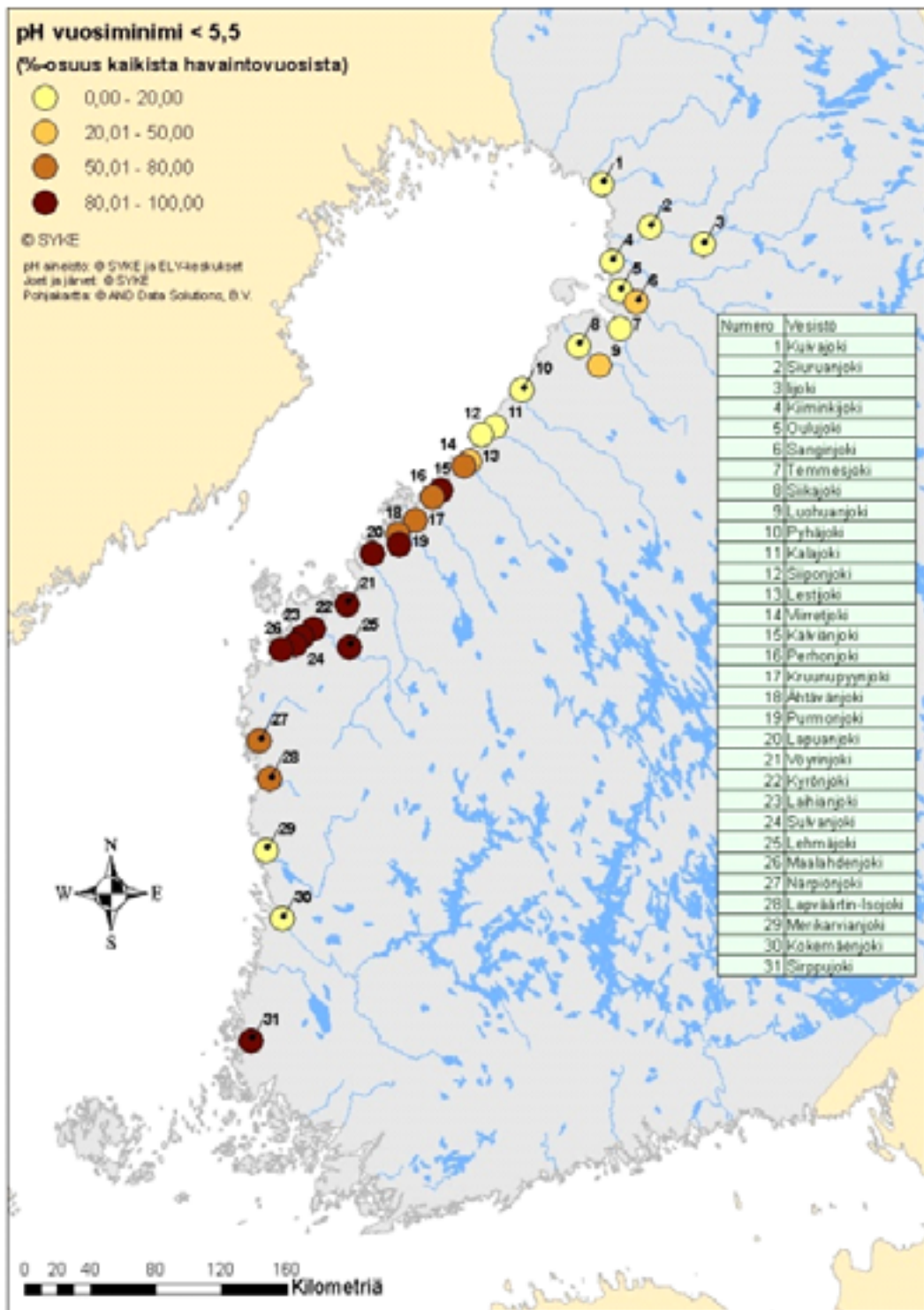
Taulukko 1. SAP-ohjelman jokien ja Kyrönjoen hydrologisia ominaisuuksia.

	Pyhä	Kiiminki	Kuiva	Simo	Kyrö
Valuma-alue (km ²)	3408	3814	1279	3160	4923
Joen pituus (km)	162	170	43	193	200
Keskivirtaama (m ³ /s)	30	43	16	38	43
Keskialivirtaama (m ³ /s)	5	6	2	6	4

Taulukko 2. SAP-ohjelman jokien ja Kyrönjoen vedenlaatua kuvaavia tietoja. Luvut ovat keskiarvoja kesä- ja talvinäytteistä vuosilta 1998-2002. n=näytteiden määrä.

		n	pH	Kiinto- aine mg l ⁻¹	Kem. hap. kul. mg l ⁻¹	Kok. typpi µg l ⁻¹	Kok. fosfori µg l ⁻¹	Väri mg Pt l ⁻¹	Rauta µg l ⁻¹
Pyhäjoki	K	21	6,8	5,8	20,9	799	44,0	161	1871
	T	14	6,5	3,2	15,6	953	46,9	137	1664
Kiiminkijoki	K	37	6,8	4,2	20,9	547	35,9	181	2385
	T	18	6,5	2,5	16,8	579	30,9	171	2531
Kuivajoki	K	23	6,8	7,0	29,2	785	42,2	262	3161
	T	20	6,6	2,6	20,9	764	38,7	203	3052
Simojoki	K	25	7,2	2,9	16,9	482	21,1	136	1728
	T	13	6,6	1,0	11,3	480	14,5	93	1485
Kyrönjoki	K	59	6,4	15,0	26,1	1651	108,8	222	2631
	T	30	6,2	13,8	25,8	2426	92,6	203	2117

K = kesä = 15.6.1998-15.9.2002, T = talvi = 1.12.1998-31.3.2002

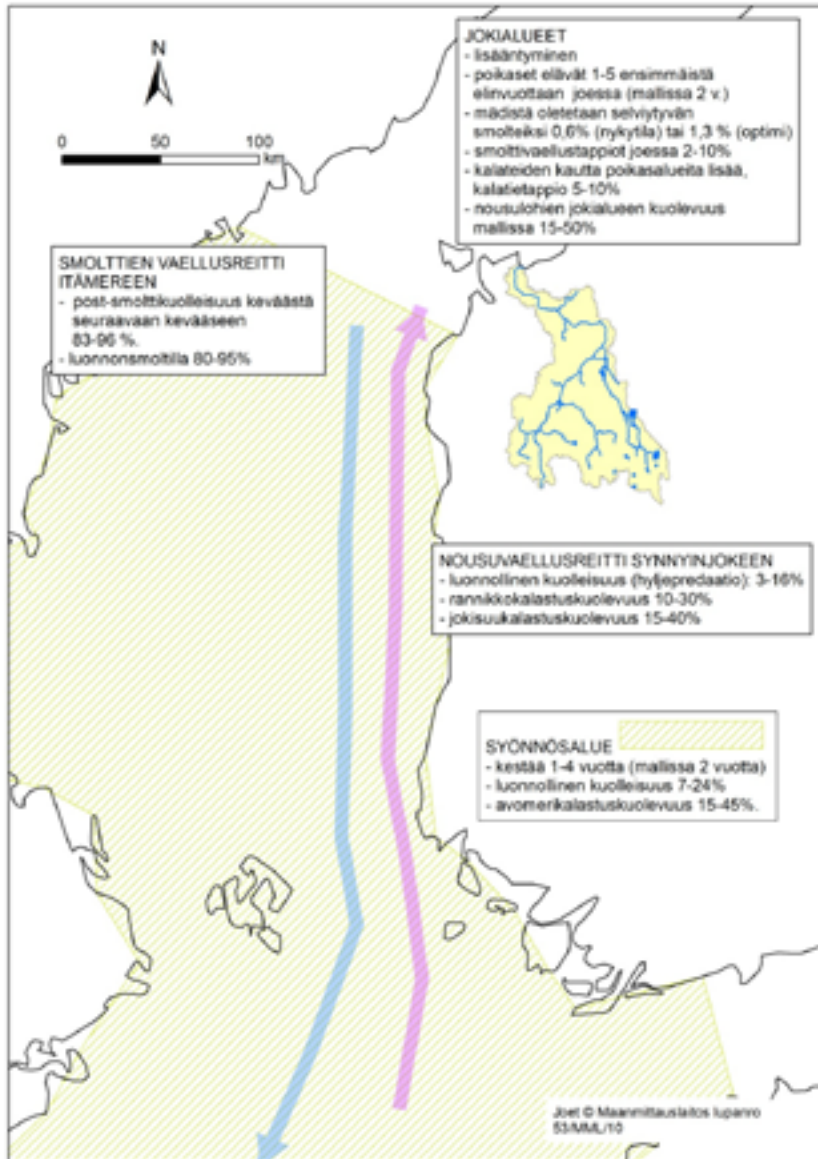

Kuva 3. Pohjanlahden jokien erilaisia riskejä happamuuspiikeille.

Samanaikaisilla ja tehokkailla hoito- ja kunnostustoimilla muutama sata kutu-lohta vuosittain

Populaatiomallinnusta varten Kyrönjoen lohen elinkierto yksinkertaistettiin, ja siihen tehtiin kuvan 4 mukaisia oletuksia, minkä lisäksi oletettiin Kyrönjoen lohikan- nan elvyttämiseen ja sen mallinnukseen liittyen seuraavaa:

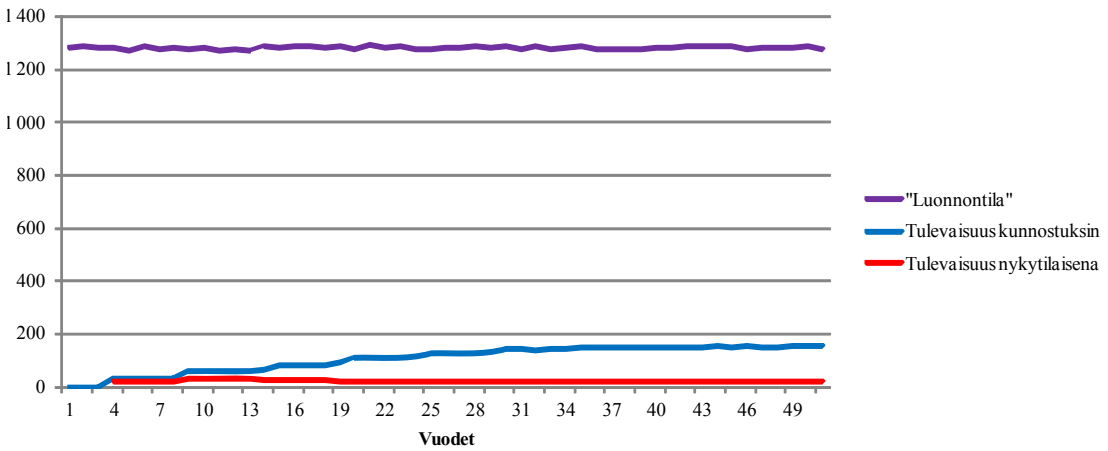
- Ensimmäiset 10 vuotta lohta istutetaan 8 000 jokipoikasta / vuosi, jonka jälkeen 4 000 kpl / vuosi.
- Jokikunnostuksilla lisääntymis- alueet saadaan kaksinkertaistettua (10 ha → 20 ha).
- Vedenlaadun parantamisella kak- sinkertainen selviytyminen mädistä vael- luspoikaseksi (0,6 % → 1,3%).

Kuva 4. Kyrönjoen vesistöalue ja Kyrönjoen lohen elinkierto sekä lohen elinkierron eri vaiheisiin liittyviä tietoja.

Mallinnuksessa (periaate tarkemmin, ks. Mäki-Petäys ym. 2012) kutakin vuosiluokkaa seurattiin mädin määrästä kutupopulaation kokoon asti. Jokaisessa siirtymisessä elinvaiheesta toiseen vähennettiin vuosiluokan määrää kuolevuusparametrien perusteella. Mallinnusten perusteella nykytilaiseen Kyrönjokeen ei synny elinvoimaista lohikantaa pelkästään

istutuksilla. Mikäli kuitenkin samanaikaisilla jokiuomien kunnostuksilla, kalateiden rakentamisella ja vedenlaadun parantamisella saadaan kaksinkertaistettua nykyiset arvioidut poikastuotantoalueet (10 ha → 20 ha) sekä mädistä smoltiksi selvityminen (0,6 % → 1,3 %), niin tällöin 100 – 200 kutulohen populaatio on Kyrönjoessa mahdollinen.

Kuva 5. Lohen populaatiomallilla arvioidut kutemaan selviytyvien lohien määrät "luonnontilaisessa", nykytilaisessa ja monipuolisilla kunnostustoimilla aikaansaadussa Kyrönjoessa 50 vuoden aikajaksolla.

Lohi on mahdollisuus Kyrönjoellakin

Lohen saaminen takaisin Kyrönjokeen on mahdollista. Tämä edellyttää kuitenkin Kyrönjoen vesienhoidon toimenpideohjelman (Länsi-Suomen Ympäristökeskus 2009) noudattamista vedenlaadun ja lohelle soveltuvien elinympäristöjen parantamiseksi. Lisäksi tarvitaan kalatalous- ja ympäristöviranomaisten, vesialueiden omistajien ja muiden jokien valuma-alueilla toimivien maan ja ve-

sien käyttäjien määrätietoista päätöksentekoa, laaja-pohjaista yhteistoimintaa sekä sitoutumista lohien palautustavoitteeseen.

Vaikka Perämeren Kuiva-, Kiiminki- ja Pyhäjoissa lohet saatiin nousemaan jokiin,

"Pelkkä tietoisuus lohien läsnäolosta tai pienikin lohisaaliin mahdollisuus voisivat merkittävästi parantaa Kyrönjokilaakson imagoa sekä sen asuinalueiden viihtyvyyttä ja arvoa"

kantojen elpyminen oli hidasta ja luonnollisääntyminen jäi vähäiseksi. Mikäli lohi halutaan palauttaa vedenlaadultaan näitä jokia selvästi heikompaan vesistöön, Kyrönjoella tulee varau-

tua merkittäviin toimiin vedenlaadun parantamiseksi. Tämän lisäksi kalojen vaeluksen ja poikastuotantoalueiden osalta Kyrönjoella haastetta kasvattavat vielä joen perkaukset ja voimalaitospadot.

Näilläkään toimilla Kyrönjoelta ei tultaisi raportoimaan yli 1000 kilon lohisaaliita 1500-luvun tyyliin, mutta pelkkä tietoisuus lohen läsnäolosta tai pienikin lohisaaliin mahdollisuus voisivat merkittävästi parantaa Kyrönjokilaakson imagoa sekä sen asuinalueiden viihtyvyyttä ja arvoa.

Kiitokset

Tämän selvityksen taustamateriaalien ja analyysien teossa ovat avustaneet Olli van der Meer, Teppo Vehanen, Tapio Sutela, Riina Huusko ja Jaakko Erkinaro.

”Muutaman sadan kutulohen populaatio Kyrönjoessa on mahdollinen”

Kirjallisuus

Erkinaro, J., Mäki-Petäys A., Juntunen, K., Romakkaniemi, A., Jokikokko, E., Ikonen, E. & Huhmarniemi, A. (2003). Itämeren

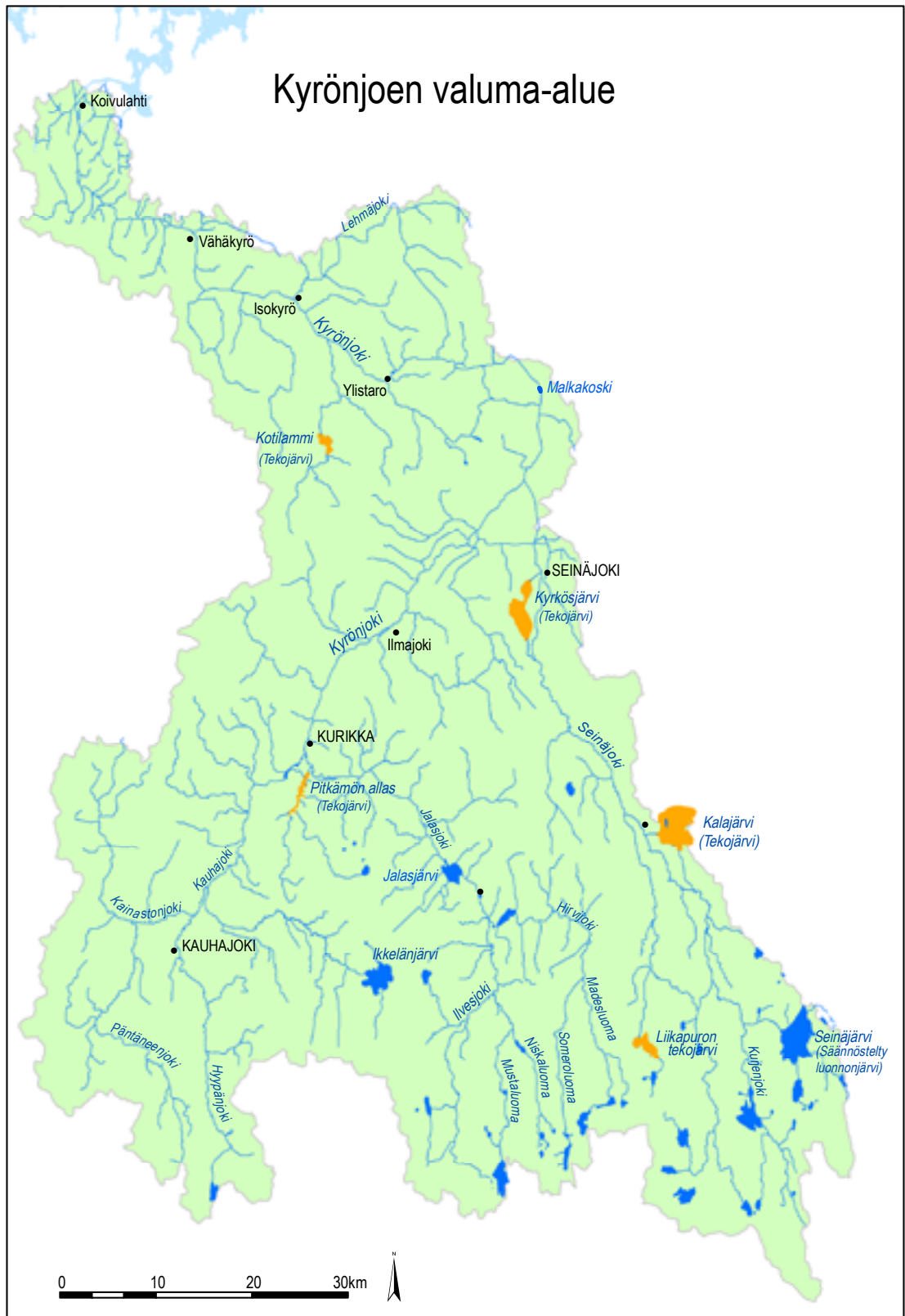
lohikantojen elvytysohjelma SAP vuosina 1997-2002. Kalatutkimuksia - Fiskundersökningar 186. 31 p. Helsinki.

Mäki-Petäys, A., van der Meer, O., Romakkaniemi, A., Orell, P., Rivinoja, P. & Erkinaro, J. 2012. Lohikantojen palauttaminen rakennetuille joille - mallinnustyökalu tuki- ja säätelytoimien biologiseen arviointiin. RKTL:n työraportteja 1/2012.

Koli, L. 1998. Suomen kalat. WSOY, Porvoo 1998. 357 s.

Länsi-Suomen Ympäristökeskus 2009. Kyrönjoen vesistöalueen vesienhoidon toimenpideohjelma vuoteen 2015. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=92078>.

Ranke, W., Rappe, C., Soler, T., Funegård, P., Karlsson, L. & Thorell, L. 1999. Baltic Salmon Rivers – status in the late 1990s as reported by the countries in the Baltic Region. The Swedish Environmental Protection Agency. The Swedish National Board of Fisheries. Göteborgs Länstryckeri AB, Göteborg, 69 p.

Elinkeinoelämän ja ympäristönsuojelun yhteensovittaminen jokien hoidossa

Kyrönjoki esimerkkinä

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Pertti Sevola
Ympäristöneuvos, Etelä-Pohjanmaan Ely-keskus

Etelä-Pohjanmaan valtavirta, Kyrönjoki, on koko jääkauden jälkeisen muotoutumisensa ajan ollut keskeinen asutuksen leviämisessä alueelle, kulku-reittinä ja elinkeinojen kehittymisen mahdollistajana.

Vaikka Kyrönjoen alueella on yhä merkittäviä luonnonalueita ja luontoarvoja, on joelle luonteenomaista ihmistoiminnan vaikutus koko sen vesistöalueella. Maa- ja metsätalouden toiminta ulottuu kaikkialle.

Pääosa pelloista raivattiin vesistöalueella jo 1900-luvun alkuun mennessä. Kyrönjoen Alajoen peltolakeudet raivattiin ihmistyönä nevoista sadan vuoden aikana 1800-luvulla. Muutenkin harvalukuisia järviä laskettiin peltomaiksi ja heinäjärviksi 1900-luvun vaihteen molemmin puolin. Metsäojitukset muokkasivat valuma-aluetta kattavasti 1900-luvulla. Useimmat kosket oli myös jo varhain otettu hyötykäyttöön, aluksi vesimyllyjä pyörittämään ja myöhemmin sähkövoimantuotantoon.

Kuntien jätevesiviemärointi kehittyi nopeasti 1900-luvun puolen välin jälkeen. Jäteveden puhdistamoita ei ollut tai ne olivat hyvin alkeellisia. Esimerkiksi Seinäjoen kaupungin puhdistamo valmistui vasta 1980. Vettä käyttävä ja vesistöjä kuormittava teollisuus, kuten elintarviketeollisuus, kehittyi alueella nopeasti. Karjatalous, siipikarja mukaan luettuna, alkoi myös keskittyä alueelle

Joki tulvii

Joki tulvi entisille, nyt pelloiksi raivatuille nevoille. Maatalouden kehittyessä tulvat koettiin elinkeinon kannalta ongelmaksi, aluksi erityisesti ennen sadonkorjuuta satuvat kesätulvat, mutta myöhemmin myös säännöllisesti toistuvat kevättulvat. Tulvat aiheuttivat jatkuvasti vahinkoa myös asutukselle.

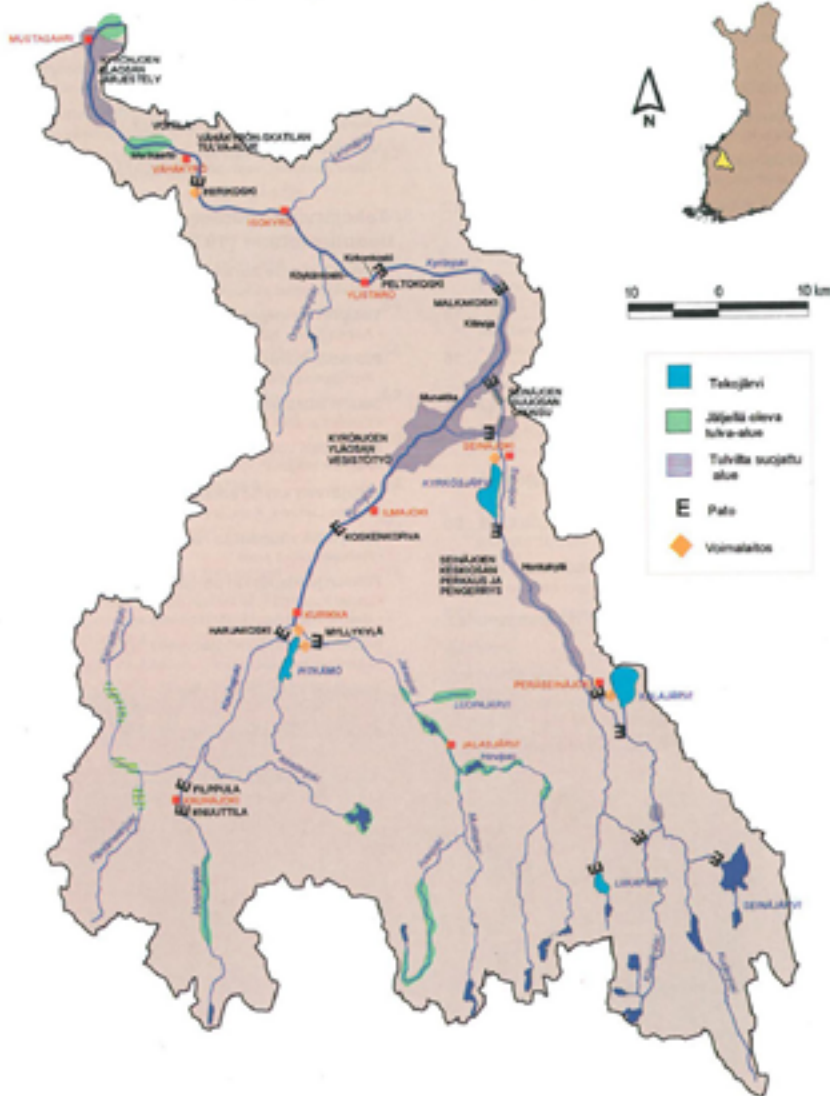
Kyrönjoki tulvi entisille pelloiksi raivatuille nevoille. Vaatimukset tulvasuojeluun kasvoivat erityisesti vuoden 1956 kesätulvien jälkeen, jolloin satoja hehtaareja heinä- ja viljapelloja jäi tulvavesien alle.

Vaatimukset tulvasuojelusta kasvoivat erityisesti vuoden 1956 kesätulvien jälkeen. Tulvat olivatkin lähtölaukaus noin neljäkymmentä vuotta kestäville vesirakennustoille Kyrönjoella. Kyrönjoen tulvasuojelutyö, johon käytettiin noin 130 miljoonaa euroa valtion rahaa, onkin ollut suurin valtion Suomessa suorittama vesistötyö.

Jokea on kaivettu ja pengerretty. Virtaamia tasaamaan on rakennettu tekojärviä. Lisäksi on tehty kymmeniä kuiva-

”Esimerkiksi turvetuotantoa ei pidä enää laajentaa luonnontilaisille soille.”

KYRÖNJOEN VESISTÖTYÖT

Kyrönjoen tulvasuojelutöihin käytettiin noin 130 miljoonaa euroa valtion rahaa. Se on ollut suurin valtion Suomessa suorittama vesistötyö.

tuspumppaamoita, ja muita rakennelmia. Kyrönjoen tulvasuojelutyö ja siihen kytkeytyvät vesivoimahankkeet aiheuttivat runsaasti intressiristiriitoja, jotka ratkesivat vasta 1980-luvun loppupuolella sopimukseen tulvasuojelutöiden loppuun saattamisesta ja Kyrönjoen erityissuojelulakiin (1991), joka takasi valtion osallistumisen kuivatusalueiden pumppaamoiden käyttöön ja hoitoon.

Joen alennustila

Vesiensuojelun kannalta joen alennustila oli 1960-1970 luvuilla. Kuormitus lisääntyi jatkuvasti ja uusia kuormittajia, kuten turvetuotanto, tuli mukaan. Vesirakentaminen ja vesien säännöstely lisääntyivät, jokea käytettiin yleisesti tunkiona, ja happamien sulfaattimaiden vaikutus paheni kuivatuksen tehossuudessa.

1970-luvulla joessa olikin useita laajoja kalakuolemia ja kuivina aikoina valtaosa joen virtaamasta saattoi paikoitellen olla jätevettä.

Kyrönjoki oli kuitenkin samaan aikaan myös läntisen Suomen tärkein vedenhankintavesistö ja merkittävä myös kalantuotantoalueena. Erityisen tärkeä joki on myös asuin- ympäristönä ja virkistysalueena sekä alueellisena vetovoimatekijänä.

Joen arvostus alkoi voimakkaasti lisääntyä. Kyrönjoella keskustelu oli ollut pitkään mustavalkoista vastakkain asettelua. Tulvasuojelukysymyksen ratkettua päästiin kunnolla keskustelemaan muusta joen kehittämisestä ja siihen liittyvistä tavoitteista. Kyrönjoen neuvottelukunta perustettiin 1995.

Kyrönjoen, ja kaikkien muidenkin Pohjanmaan jokien kannalta, on maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön valmisteleva happamien sulfaattimaiden strategia tärkeä. Happamien sulfaattimaiden happamien ja metallipitoisten huuhtoutumien vaikutukset vesistöissä ovat samantapaisia kuin surullisen kuuluisan Talvivaaran kaivoksen jätevesien vaikutukset.

Jokea kehitetään

Neuvottelukunnan ensimmäisessä kokouksessa istuivat pyöreän pöydän ääressä myös kaikki entiset intressi-riitapukarit. Yhteisiksi tavoitteiksi joen kehittämisessä nousivat selvästi veden laadun parantaminen, kalatalouden kehittäminen, vedenhankinnan turvaaminen, joen virkistyskäyttömahdollisuuksien parantaminen ja joen säilyttäminen viihtyisänä ja turvallisena asuinympäristönä.

Näitä tavoitteita tukivat myös lainsäädännön ja hallinnon kehittyminen. Vesi- ja ympäristöpiiri muuttui ympäristökeskukseksi. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin uusiutui myös ympäristölainsäädäntö. Vesilain osittaisuudistus, ympäristönsuojelulaki, luonnonsuojelulaki, laki vesienhoidon järjestämisestä, tulvasuojelulaki, ympäristövaikutusten arviointilaki ja maankäyttö- ja rakennuslaki valmistuivat kaikki 1995 jälkeen. Viimeksi astui voimaan vesilain koko-

naisuudistus tämän vuoden 2012 alussa.

Uusi lainsäädäntö on parantanut vesiasioihin, ympäristönsuojeluun ja maankäyttöön liittyvien asioiden valmistelun avoimuutta ja osallistumismahdollisuuksia. Vesienhoidon suunnittelussa yhteistyö ja kaikkien intressien osallistuminen ovat avainasemassa.

Vesienhoitolain perusteella alueelle on perustettu kaikkia osapuolia edustava vesienhoidon yhteistyöryhmä. Kyrönjoen neuvottelukunnalla ja sen työryhmällä on tärkeä rooli Kyrönjoen vesienhoidon suunnittelussa. Kyrönjoki-rahasto on osarahoittanut useita neuvottelukunnan tavoitteita tukevia hankkeita. EU:n mukanaan tuoma hankerahoitus, kuten aluekehittämisrahasto, Leader, kalatalousrahasto, Interreg ja tutkimusrahasto ovat tukeneet myös monia Kyrönjokeen liittyviä hankkeita.

Hyypänjoen valtakunnallisen maisema-alueen toimintaa kehittämään on perustettu oma Kauhajoen kaupungin kokoon kutsuma Hyypänjoen neuvottelukunta.

Vahinkojen ennaltaehkäisyä

Yhteistyössä kalaviranomaisten kanssa ympäristöhallinto on tehnyt pitkään työtä Kyrönjoen kalan kulkuesteiden poistamiseksi. Kalojen nousumahdollisuus on huomioitu myös tulvasuojeluun liittyvässä Malkakosken padossa.

Tulvariskialueiden kartoituksella ja suunnittelulla sekä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisella ohjauksella pyritään etukäteen välttämään tulvista aiheutuvia vahinkoja. Lainsäädäntö on tuonut luvanvaraisiksi uusia toimintoja kuten suuret karjatilat ja turvetuotannon. Ympäristövaikutusten arviointi ennen varsinaista lupakäsittelyä on lisännyt tietoisuutta hankkeista ja parantanut osallistumismahdollisuuksia.

Alueellinen ympäristöohjelma ja valtioneuvoston tekemät linjaukset vesiensuojelusta ja alueiden käytöstä ovat myös selvästi ohjanneet ympäristönsuojelun kehitystä. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti esimerkiksi turvetuotantoa ei pidä enää laajentaa luonnontilaisille soille. Parhailleen uudistettavassa ympäristönsuojelulaissa tämä myös pyritään ottamaan huomioon. Soiden käyttöön liittyviä asioita on käsitelty myös Etelä-Pohjanmaan liiton suo-projektissa. Valtakunnallinen soiden suojeleuohjelman täydentämistä pohtiva työryhmä on myös aloittanut toimintansa.

Kalojen nousumahdollisuus on huomioitu Malkakoskeen rakennetussa padossa. Kuva: Pertti Sevola

Kyrönjoen ja kaikkien muidenkin Pohjanmaan jokien kannalta, tärkeä on maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön yhteistyönä valmisteleva happamien sulfaattimaiden strategia. Happamien sulfaattimaiden happamien ja metallipitoisten huuhtoutumien vaikutukset vesistöissähän ovat samantapaisia kuin surullisen kuuluisan Talvivaaran kaivoksen jätevesien vaikutukset.

Vastakkain asettelusta yhteistyöhön

Elinkeinoelämän ja ympäristönsuojelun yhteensovittamisessa on edistytty, kun on siirrytty vastakkain asettelusta yhteistyöhön. Asenteet ja arvostukset ovat muuttuneet. Yhden tavoitteen tai totuuden rinnalle Kyrönjoellekin mahtuu eri näkemyksiä.

Aluekehittämisohjelmat ja strategiat sekä lainsäädännön ja hallinnon kehittyminen ovat tukeneet tätä kehitystä.

Kirjallisuutta:

Happamien sulfaattimaiden aiheuttamien haittojen vähentämisen suuntaviivat vuoteen 2020.- Maa- ja metsätalousministeriö, Ympäristöministeriö 2011. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2/2011.

Orrenmaa, A., 2004: Kyrönjoen tulvasota. -Länsi-Suomen ympäristökeskus.

Kirjoitus on tiivistelmä Samuli Paulaharjun Säätiön seminaarissa 24.11.2012 Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla pidetystä esitelmästä.

Tunnelmia Kyrönjoelta kahden vuosikymmenen ajalta

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Benjam Pöntinen

Kaksi vuosikymmentä sitten kävelin ensimmäisen kerran alas Katikanluoman kanjonin vilpoiseen hämääseen (Kuva kannessa). Meitä oli iso joukko Kyrönjoen latvavesistä kiinnostuneita luonnonystäviä. Oppaanamme oli **Jussi Kleemola** Kauhajoelta. Tarvitsin kuvia tekeillä olevaan kirjaani, sillä suunnitelmissani oli tehdä kuvateos Kyrönjoesta.

Tänään vien teidät neljälle pikku retkelle Kyrönjoen rannoille: Malkakoskelle, tulvajärville, Kriikun myllylle ja Kyrönjoen latvavesille.

Malkakoski on hyvä esimerkki onnistuneesta vesirakentamisesta. Tämä keinoekoinen koski muuttuu hiljalleen

vuosien kuluessa luonnolliseksi. Koski on jo nyt, kymmenisen vuotta rakentamisesta kalastajien suosima paikka.

Malkakoskella talvehtii muutamia koskikaroja. Nämä kottaraisen kokoiset varpuslinnut muuttavat talvisin kaakkoon. Suomessa talvehtivat linnut pesivät Ruotsin ja Norjan tuntureilla.

Saukkokanta on ilahduttavasti lisääntynyt joka puolella Suomea. Saukko ei ole ihan helppo kuvattava, mutta joskus jos on hiukan onnea, sekin voi onnistua.

Jäittenlähtö on yksi vaikuttavimmista luonnonnäytelmistä mitä joki voi tarjota. Isonkyrön vanhan kirkon kohdalla jäät padottuvat pohjaan kiinni ja pahimmil-

Saukko ei ole ihan helppo kuvattava, mutta joskus jos on hiukan onnea, sekin voi onnistua. Saukkokanta on ilahduttavasti lisääntynyt joka puolella Suomea.

Kesällä 2012 Kurikan keskustassa vesi peitti urheilukentän.

laan aiheuttavat äkkitulvan yläpuolisilla rannoilla.

Pohjanmaan jokien kevättulvat saivat aikoinaan paljonkin näkyvyyttä julkisessa sanassa. Kesä ja syksy 2012 jäivät aikakirjoihin sateisuudesta. Vettä satoi ennätyksellisiä määriä lyhyessä ajassa. Ilmajoella Kyrönjoen vesi päästettiin pelloille. Kurikan keskustassa vesi peitti urheilukentän.

Jyllinkosken kuohut olivat jylinässään huumauttavat, suorastaan pelottavat, kun ne pakkautuivat kosken kapeaan väylään.

Kriikun mylly Ylistarossa on hieno esimerkki pitkäjänteisestä kotiseututyöstä. Olen valokuvannut myllyä jokaisena vuodenaikana ja eri vuorokauden aikoina. Kaikki kuvat ovat erilaisia ja tunnelma jokaisessa kuvassa on omansa.

Katikan kanjoni (kannen kuva) Kauha-joella on ensikertaa siellä vierailevalle vahva kokemus. Tasainen mäntykangas muuttuu äkisti syväksi kanjoniksi. Jyrkkä pudotus tasaiselta kangasmaalta alas puron rannalle on kuin astuisi toiseen maailmaan. Vuosituhansien aikana puro on syönyt itsensä yhä syvemmälle pehmeään maahan.

Vierailin tässä paikassa viimeksi pari kymmentä vuotta sitten. Oli kuin olisin tavannut vanhan tuttavän kun kävelin Pitkäkosken rannoille. Kylmä vesi ja pakkas olivat tehneet rannan kiviin ja oksille monimuotoisia jääveistoksia.

Samuli Paulaharjun Säätiön Kyrönjokiseminaarissa 24.11.2012 pidetyn esityksen lyhennelmä.

Missä sydämesi on Samuli Paulaharju?

Matkalla Samuli Paulaharjun maailmaan

Terhi Vuojala-Magga
Kulttuuriantropologi, Lapin yliopiston Arktinen keskus
Samuli Paulaharjun tyttären tyttärentytär

Samuli Paulaharju on minulle ennen kaikkea isoäitini isä ja äitini vaari. Viimeisien vuosien aikana olen usein eksynyt katselemaan **Marjut Paulaharjun** Ruijan rannan reppuherra - kirjan kuvia, jotka ovat herättäneet minussa tuttuja, kokemusperäisiä tunteita. Nämä tunteet, joita Paulaharjun kuvat ja piirrokset ovat synnyttäneet, luovat pohjan kirjoitelmaani.

Käyttämäni tulkinnat, joilla ymmärän Samppa-vaarin elämää, rakentuvat subjektiivisten kokemusteni kautta, ja näihin kokemuksiin liittyy myös isoäitini ja äitini muisteluksia.¹

Isoäitini Aili

Aina minä kielsin sen, että *Samppa-vaarilla* olisi merkitystä. Samppa-vaari², isoäitini isä, eli isoäitini sormissa. Vaari oli minulle sama asia kuin isoäitini sormenkärjet valokuva-albumin lehdellä osoittamassa vanhaa kuvaa. Isoäitini tapasi sanoa: ”Katsos, Terhi, tuossa olen minä sinä vuonna, kun äiti kuoli. En heti ymmärtänyt sitä, vaan 15-vuotiaan elämänriemulla kävelin mukulakivistä Aleksanterin katuja eestaas koulupäivien jälkeen, ja isä, hän hautautui huoneeseensa kirjoittamaan työpäivän päälle. Ei hän meidän peräämme katsonut. Meni muutama kuukausi, kunnes yhtäkkiä ymmärsin, että äiti on todella kuollut, ja minun pitää ottaa vastuu nuoremmista sisaruksistani, Paulakin oli vielä pieni tyttö.”

1 Tämä kirjoitelma perustuu valokuvista rakennettuun esitelmään, jonka pidin Paulaharjun sukukokouksessa Kurikassa keväällä 2011 ja Kurikan Kyrönjoki-seminaarissa syksyllä 2012.

2 Samulia kutsuttiin aina 1930-luvulle saakka Samppa-vaariksi. Kun Jenny Paulaharjua kutsuttiin isoäidiksi, niin pikkuhiljaa Samppa-vaarikin muuttui isoisäksi.

Siksi siinä kuvassa isoäidillä on musta nauha päänsä ympärillä ja mustat lettinauhat. Sitä surunahoitusta hän kantoi kokonaisen vuoden, ja sitä surua hän kantoi koko elämänsä ajan – oman äitinsä³ liian aikaista poismenoa. Ja Samuli, joka ei ollut koskaan läsnä, vaikka kaikessa, mitä isoäitini sanoi tai teki, isänsä kuului taustalla.

Suku ja sen perintö

Jenny-isoäiti, Samulin toinen vaimo, eli vielä, kun olin lapsi. Salaperäisessä talossa, jonka takapihalla oli vanhoja koivuja, rehevöitynyt ja sammaloitunut maa. Siellä tuoksuivat vanhat kirjat. Hän istui korituolessa hauraana, musta mekko päällä ja valkoinen villahuivi hartioilla. Pakkohan häntä oli kädestä pitäen tervehtiä, vaikka minua hirvitti, sillä Jenny-isoäiti tuntui maailman vanhimmalta ihmiseltä.

Hänen keittiössään oli mukavaa juoda makeata kaakota kauniista kupista, jonka **Paula**-täti tarjoili. Talo oli täynnä jännittäviä esineitä, joita salaa koskettelin. Samppa-vaarin henki oli joka paikassa, harras ilmapiiri, aivan kuin hän olisi vielä kirjoittanut sen ison kirjoituspöydän ääressä, jossa oli helmin kirjailtu pieni pöytäliina lukulampun alla.

Lapsuudessani opin tuntemaan isoäitini puolen suvun hartaana ja rehellisenä. Meitä kaikkia tuettiin opiskelemaan. Samppa-vaari toimi kuuromyökkäkoulun opettajana, ja hän kärsi koko elämänsä ajan siitä, ettei hänellä ollut akateemisia taitoja perinteen keruussa. Isoäitini muisteli useasti, kuinka hän ei koskaan päässyt opiskelemaan

3 Kreeta-Liisa Paulaharju os. Iso-Korpi 12.2.1874 – 12.9.1913

yliopistoon, vaikka opettajaseminaarissa professori oli kehottanut neiti Paulaharjua jatkamaan opintojaan. Isoäidistäni tuli kansakoulun opettaja, ja äitini oli peruskoulun ala-asteen opettaja.

Minusta sitten tuli sekä lastentarhanopettaja että yliopiston opettaja ja tutkija pääaineenani kulttuuriantropologia. Näytti siis siltä, että olin jatkanut sitä samaa polkua, jota Samppa-vaari oli alkanut eläessään viitoittaa.

Lappi ja Sompio

Oli vuosi 1990, kun saavumme Lokkaan keskitalvella. Olin antanut periksi ja menin sinne tekemään haastatteluja antropologian opiskelijana. Lappi oli se vihoviimeinen maa, jonne olisin halunnut mennä. Tiesin, että *Sompio* oli ollut Samppa-vaarille mieleinen alue.

Illalla kävelin Lokan kylän pimeällä raitilla. Talojen ikkunoista loistivat lämpimät valot ja portaitten pielissä levittivät pihavalot kapean kiilan ovipieleen. Jokaisen talon pihalla oli häkkikoira, joka haukkui vierasta kulkijaa. Ja jokaisen koiran haukku säästi kulkijaa. Tähtinen taivas valaisi lumisia kenttiä ja aavaa Lokan allasta. Patosillalla loisti yksi ainoa katuvalo. Koirien haukku jossain selkäni takana.

Samulin Sompio, Luiron kulkijan mielipaikka ja lokkalaisten kotimaa ja kotijoki. Tunsin jotain tuttua, jotain kotoista. En vielä silloin tiennyt, että kehä alkaa kiertyä umpeen ja Samppa-vaarin hahmo lähtee seuraamaan kulkuani hiljaa myhäillen.

Niin kulkusihmistä alkoi kutsua Lapin maa, se samainen maa, jonka olin kieltä-

nyt, kuten olin kieltänyt Samulin. Aikaa kului ja Samulin tyttären lapsenlapsi asetti sauvansa Lapin ja lannan maahan, Lapin lasten laitumille, Turjan tunturien taakse.

Eräänä keväisenä päivänä vuonna 2001 löysin nykyisestä kotitalostani, Kutturan metsäkylässä, Samulin kirjan *Sompio*. Mieheni isä, **Kutturan Antti** eli **Johan Antti Magga**, oli saanut sen 60-vuotislahjaksi. Siis mieheni isä, joka oli Lapin Maggan sukua.

Istuin pirtissä kevätauringon loisteessa ja kehä alkoi sulkeutua. Mieleissäni kysyin: *“Samppa-vaari, olisitko tiennyt että kirjasi on täällä, Lapin lasten laitumilla. Ja sitä kirjaasi nyt tyttäresi Ailin lapsenlapsi lukee. Minkähänlainen ukko sinä oikeasti lienet, Samuli - kulkusmies?”*

Tunsin, kuinka vaari ja isoäiti hymyilivät äänettömästi.

Samulin perintö - takamaat ja elämisen ehto

Samppa-vaarin muutamien lauseiden kirjeissä ja muutama kuva alkoivat elää mieleissäni, ne avautuivat minulle Lapin elämän kautta. Aloin ymmärtää, miten paljon vanhaa maailmaa oli jäänyt Samppa-vaarin virallisesta elämästä syrjään. Ja silti, se oli sitä Paulaharjujen ominta omaa, ja ehkä juuri tämä vanhan maailman menetys ajoi kulkijan yhä uudelleen taipaleelle.

Samuli kirjoitti Jennylle 1915 matkalla Vuonniseen: *”Ja ne laidattomat salomaat. Niitä kun pilviä piirtelevältä taivahaiselta vaaralta saa kuolevainen katsella, tuntee melkein aineen kahleista vapautuneen-*

sa/.../Aatelkaas sinne takamaille, takamaille. Nyt minä elän, elän, elän..." (Harju 1989:95, Sirkka Vuojalan kirjeet)

Miten se olikaan korpien kulkijalla? Miten kärryseppien lapsella, jonka lapsuus oli mennyt kaikesta huolimatta ulkotöissä, ruis- ja kaurapellolla ja epätoivoista nevaa kuokkiessa. Miten paljon 1800-luvulla vietettiin aikaa ulkotiloissa?

Samppa-vaari oli perheensä ja sukunsa ensimmäinen, joka joutui työhuoneensa vangiksi ja jonka kädentaidot siirtyivät paperitöihin, kirjoittamiseen ja piirtämiseen. Olen varma, että pitkät Oulun talvi-illat kirjoituspöydän ääressä rasittivat selkää ja jalkoja. Samppa-vaari sai ajatuksissaan kulkea kairoja ja saloja, ja muistella kesātuulen pehmeän henkäyksen poskellaan tai hyytävän viiman niskassaan. Työhuoneen himmeä valo ei ollut mitään niille luonnon valoille, joita Lapissa pitkin kesää koetaan, alkukesän yöttömän yön kirkkaudesta loppukesän hämäriin hetkiin. Kuinka usein kevätvalon piirtyessä kirjoituspöydän papereille Samppa-vaari jo hermostuneena odotti, että saisi ryöstäytyä irti, ja lähteä kulkemaan. Sitä liikumista, ja fyysistä räsytystä huusi hänen koko kehonsa.

Jokainen matka, astuttu askel ja kuljettu korpi, kaira, takamaa, larvamaa ja salo on polkuja, keinoja, kärryiteitä, kinttupolkuja, pitkospuita ja poronpolkuja täynnä. Jokainen maa on oman mallisensa juurakoineen,

juurineen rakkakivineen, jänkineen, nousuineen ja laskuineen. Jokainen kesä on kuuma, viileä, märkä ja öisin kylmä.

Kulkijan mukana elävät tuhannet sääsket ja märkäiset – räkkä seuraa kulkijaansa ja kesän kääntyessä loppupuolelleen alkavat paarmat päristä ja polttiaiset ryömivät hihojen ja kauluksen alle, parhaimmillaan keikkuen jokaisen silmänripsen tyvessä, päristen korvakäytävässä. Alun kivistelevät nivelet ja lihakset alkavat kulkemisen myötä kestää yhä paremmin ja jokaisen sakean kuusikon jälkeen kulkija tavoittaa tuuliset taivaat ja maat, samaan aikaan kokien sen vapauden, jota talven kahleissa oleva tutkija halasi.

"Kehä alkaa kiertyä umpeen ja Samppa-vaarin hahmo lähtee seuraamaan kulkuaan hiljaa myhäillen"

Samuli arvosti
Johannes Turia.

Hän kuvasi kirjassaan *"Muitalussämiidbirra"* (1910) saamelaiden ulkoilma-maailmaa. Turi toivoi, että virkamiehet ymmärtäisivät, ettei saamelaisen ajatus kulje tunkkaisissa huoneissa ja hämärisissä kammioissa. Pohjoisen ihmisen ajatus virtaa vapaana ja puhe kulkee kevyesti, kun saamelainen on tunturissa, tuulien ja taivaiden tavoiteltavissa. Jos virkamiehet tulisivat tunturiin, he ymmärtäisivät paremmin, mitä saamelainen haluaa kertoa. Johannes Turi osasi ilmentää sitä maailmaa, joka meillä Suomen maaseudun asukkaillakin oli vielä vallitseva 1800-luvulla. Suurin osa haastatteluista Lapissa tehtiinkin ulkosalla.

Vielä 2000-luvulla Lappi on täynnä takamaita. Silti ne ovat elämisen keskuksia

Paulaharjun oma piirros kesältä 1907 laukkomassa Ilomantsin suoportailla.

saamelaisille. Näissä metsäkyllissä ulkoilman merkitys on kaiken ehto poronhoitajille. Yhä edelleen suurin osa miesten töistä tehdään ulkona, oli sitten pakkaneen ja pimeys tai mieltä hivelevä ilma kevät-paisteessa. Se ei ole pakko, vaan se on elämisen ehto, sillä poronhoitajalle huo-

neet käyvät ahtaaksi, ja jalat levottomiksi.

Miten usein minä karkaankaan joelle, istun kalalla ja vedän pulkkuria umpises-
sa, hien valuessa karvalakin alla, ja annan taivaan ja maan loputtoman horisontin

lieventää mieltäni, joka muuten puristuisi pieneen tilaan kirjoittaessani tietokoneen äärellä.

Syntinen sisu

Kirjeessään vuonna 1918 Paulaharju kuvaa matkaansa itärajalla. Tällä matkalla hevonkin väsyi, mutta Samuli toteaa alleviivaten.”/..Mutta minä en väsynyt. Ja olen iloinen siitä, että minulla on sentään vielä se entinen syntinen sisu, kun kova tulee.” (Sirkka Vuojalan kirjeet)

Tämä syntinen sisu on fyysistä periksimattomuutta. Kun takamaiden kulkija oli aikansa kulkenut, niin jokaisen asen-
topaikan lepo-
hetken jälkeen
matka jatkui. Oli
vain loputon kei-
no, joka vei lap-
palaisen kesäpai-
kasta toiseen, tai
sakeiden korpien
kinttupolut joh-
dattivat korpien
kulkijan metsäkylästä toiseen. Joka talvi,
jolloin Samppa-vaari purki jäsenitelemät-
tömiä haastatteluja ja päiväkirjamateriaa-
lia, hän samalla etsi uuden kirjansa juon-
ta ja loi tekstiä paperilla. Joka karikossa
kirjoittajan ahdistus lisääntyi, mutta vain
syntisellä sisulla ponnistus palkittiin teks-
tinä. Periksi ei annettu, ei kynän käytössä
eikä kulkemisessa.

Aivan samalla tavalla metsäkylän vanha
lappalainen elää syntisellä sisulla. Talvea ei
asuttaisi metsän keskellä, jos ei keväthan-
gilla aloitettaisi polttopuun tekoa. Kuttur-
an kylään on vasta viime vuosina tulleet hal-

komakoneet. Aina tähän päivään saakka on
jokainen lämpöklapi hakattu miesvoimin.
Paikallinen sanonta, ”tuliko nyt tappi?”,
tarkoittaa sitä, että kestäkö kunto sitä koet-
telemusta, jossa fyysiselle väsymykselle ei
voi antaa tilaa.

Puulämmitteiset talot ovat yhä edelleen
aamuisin kylmiä, varsinkin kun aamu-
pakkaneen kirii -40 asteeseen. Kova koet-
telee miehiä keskitalven pimeydessä, kun
aamuvarhaisella lähdetään poroja kokoa-
maan, ja suurin osa työstä tehdään kaa-
moksen pimeydessä vaivaisen neljän tun-
nin hämärässä. Syntinen sisu vie perhettä
eteenpäin ja emäntä pitää talon lämpimä-
nä miehen tulla illalla piisin ääreen kui-
vattamaan lumi-
set vaatteensa.
Elämisen ehto on
fyysinen periksi-
antamattomuus.
Sitä se oli Samp-
pa-vaarin Kuri-
kan perintönä,
ja sitä se on yhä
Lapin ihmisellä.

**”Juuri sillä syntisellä sisulla selviää, sillä
pehmeiden keskellä vaaditaan myös
kovuutta, ettei tule periksi annettua”**

Tätä sitkeyttä ja sisua arvosti jo isoäiti-
nikin. Hän kirjoitti 8-vuotiaana isälleen
Kurikasta: ”Minä olen ollut paimenessa
monta päivää ja siellä minä olen parkit-
tu.” (Sirkka Vuojalan kirjeet) Jo isoäiti
pikkuisena oululaistyttonä tiesi, kuinka
tärkeää on se arkinen työ **Harjun ja Kor-
ven** paappojen luona. Se, että lapsi kestää
työn määrän mukisematta, siitä kertoo
parkki-iho.

Joka kesä **Kreeta-Liisa** lähti lapsineen
Kurikkaan, jossa osallistuttiin kaikkiin
kesätöihin. Työkuvista voi nähdä sen, että

oli se sitten rukiin korjuuta tai pyykin pesua, töihin osallistuivat myös kaikki lapset, jotka vain kynnelle kykenivät.

Tekijät ja taitajat – näskätään ja parkitaan

”Ruijan rannan reppuherra” - kirjassa on kuvaliitteessä valokuva Paulaharjun miespuolisesta väestä vuodelta 1907 (Harju, 1989: kuvaliite sivun 32 jälkeen). Ensi katsomalla se näyttää olevan aivan tavallinen perhepotretti. Kun kuvaa katsoo tarkemmin, huomaa, että se on viime vuosisadan alun ajanjaksolle poikkeuksellinen. Se ei ole selkeä työkuva eikä henkilöpotretti.

Miesporukka poseeraa kuvasa tietoisesti. Siinä on hienoa huumoria, ilkkurisia ilmeitä ja viestiä ammattiyhdistä. Jokaisella

miehellä on työkalu kädessään. Pikku-Jussi vuolee varstaan vartta, ja veli-Jussilla on tonkka, jossa hän huiluttaa ehkä tervasutia. Tämä kuva kertoo niin hienoa tarinaa kädentaidosta kuin myös eteläpohjalaisesta oman arvon tunteesta. Olivathan Paulaharjut kärryseppiä ja juurevasti maassaan kiinni olevia tekijämiehiä.

Kehä on nyt kiertynyt umpeen. Kun nyt ajattelen sinua Samppa-vaari ja sitä lähtökohtaa, josta olit elämäsi eväät ammentanut, huomaankin, että olen itse perheineni asettunut siihen samaan tekemisen maailmaan, joka oli sinun voimasi ja menetetty maailmasi. Olen varma siitä, että sukum-

me ensimmäisenä kirjanoppineena sinä et koskaan lopullisesti sopeutunut siihen uuteen maailmaan, johon jälkipolvesi alkoi asettua. Se lapsuuden ja nuoruuden osa sinua halasi pois kirjoituspöydän ääreltä. Elämäsi tuntui syttyvän vasta sitten, kun lähdit kulkemaan, eivät edes äidittömät lapsesi pidätelleet sinua kotona.

Olen varma, että sinulla oli ikuinen kaipuu niiden ihmisten pariin, joiden kanssa olit viettänyt lapsuuden ja nuoruuden. Joka kesä löysit kotisi uudelleen, kun asetuit niiden ihmisten pariin, jotka olivat vielä juurevasti kiinni omassa käytännön elämässään ja käytännön taidoissaan. Jokai-

sen torpan, töl-
lin, kodan ja
turvekammin
ihmisen luona
löysit jotain
tuttua ja turval-
lista. Jokainen
haastateltava
ihminen omalla
tavallaan toi

”Olen varma, että sinulla oli ikuinen kaipuu niiden ihmisten pariin, joiden kanssa olit viettänyt lapsuuden ja nuoruuden”

sinut lähelle sitä lapsuuden maailmaa ja omaa Kurikan sukuasi.

Kun isoäitini kesäisin parkkiintui, sopeutuivat avojalat karkeaan maapohjaan ja iho kesti heinien viillot ja paarmojen puremat. Täällä Lapissa yhä edelleen *parkitaan* ja *näskätään*. Poronahkaiset karvakengät, joita tehdään poron koipinahasta, ohennetaan ja pehmitetään näskäämällä.

Saman kokee myös syntisen sisun ihminen. Sitä näskätään ja vain huumorilla se kestää sen näskäämisen, luonteen koettelun. Juuri sillä syntisellä sisulla selviää, sillä pehmeiden keskellä vaaditaan myös

kovuutta, ettei tule periksi annettua. Pajun parkilla taas pehmitetään nahka, jotta se sopeutuisi käsityöläisen ommella. Niin mekin olemme tänne Lappiin parkittuja. Nyt kun sinun, Samppa-vaarin, jälkipolvesi on täällä Lapin lasten laitumilla, voin viitata sinun Sompio-kirjasi tekstiin, jossa *Lappi ja lanta, kotasavu ja pirtinhaiku, sekoittuivat korpilappalaiseksi kansaksi* (Paulaharju 1953:32). Niin on nyt myös osa sinun sukusi jälkeläisiä kasvanut Lapin korven lapsiksi. Tämä sukusi haara on palannut tekemään käsitöitä, ja taidokkaita sellaisia.

Minunkaan repussani ei kulje se akateeminen maailma, vaan ennen kaikkea se syntinen sisu ja kädentaito, se halu kohdata maa ja taivas, ryöstäytyä irti kirjoituspöydän kahleista ja olla vapaa tuulien koskettaa.

Painetut lähteet:

Harju, Marjut (1989): Samuli Paulaharju Ruijanrannan Reppuherra. SKS. Helsinki.

Paulaharju, Samuli (1953): Sompio. WSOY. Porvoo.

Painamattomat lähteet:

Sirkka Vuojalan perheen kirjeet

terhi.vuojala-magga@ulapland.fi

Haasteellinen tavoite - seminaarin loppupuheenvuoro

Kalevi Kivistö

"Kyrönjoki on tummavetinen, ja yläsuvannon puolella joessa oli suuria siirtokivilohkareita, joita jääkausi oli tänne tuonut ja jättänyt merkikseen; joki tuli koskeen kahtena haarana, joiden väliin jäi heinäinen saari. Yläsuvanto oli pitkä ja kapea ja kaksiahaarainen; kapeampikin haara jonka puolella olin, näytti syvältä enkä uskonut pääseväni sen yli; oli kalastettava suvannossa. Ranta oli ryteikköinen ja siinä kasvoi korkeaa heinää. Kahlasin kapeaan haaraan niin pitkälle kuin pääsin ja jätin veteen mutavanan, joka hitaasti ajalehti koskelle päin."

Joki kuuluu pohjalaiseen sielunmaiseen ja tätä maisemaa on **Antti Tuuri** yllä siteeratusta tekstissään oivallisesti kuvaillut. Ote on hänen teoksestaan *Perhokalastusta Pohjanmaalla*. Teksti voisi hyvin olla myös **Samuli Paulaharjun** kynästä lähtenyt, niin upeasti hän kuvailee jokea ja jokivarren asukkaita mm. juuri Kurikkaan sijoittuvassa, viimeiseksi jääneessä kirjassaan *Rintakylä ja larvamaita*. Siksi halusimme vaalia Samuli Paulaharjun elämäntyötä ja kunnioittaa pohjalaista sielun ja mielen maisemaa järjestämällä seminaarin aiheesta *Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla*.

Seminaaria suunnitellessamme pohdimme, voisiko Kyrönjoen palauttaa vielä lohijokeksi, jollainen se oli ennen joen rakentamista voimalaitosten energian lähteeksi. Mielessämme kangasteli ajatus, jonka jälkeen Antti Tuuri pukee hienosti kirjailijan mielikuvituksella ja sanankäyttöaidolla sanoiksi: *"Kala kävi kiinni heti kun olin saanut siiman pidennetyksi, niin että perho ui nopeasti puiden varjoon. ... Myllytuvan mies kertoi, että joesta oli kesän mittaan saatu parikiloisiakin taimenia ... näin että kala oli taimen."*

Antti Tuuri yhdistää taiten faktaa – joen olemassaoloa – ja fiktiota – sen palautumista lohijokeksi. Hän on itsekin taitava perhokalastaja, joka kuvittelee teoksessaan Pohjanmaan joet lohia kuhiseviksi kalastajan aarreaitoiksi.

Kyrönjoella on tässä hänen rakentamassaan "faktiossa" tärkeä paikkansa. Meidän kunnianhimoisena tehtävänämmä on pyrkiä siihen, että tämä kuva ei elä vain kirjailijan mielikuvituksessa, vaan että siitä tulisi elävää todellisuutta. Dosentti **Aki Mäki-Petäys** osoitti, että aivan mahdoton tavoite ei ole joskin se on erittäin haasteellinen. Sitä kohti pyrkiminen nostaisi joen virkistysarvoa jokaisella askeleella.

Säätiöllä on ollut useiden vuosien ajan kunnianhimoinen projekti: saattaa yksiin kansiin joen historia esihistoriasta alkaen, kuvata sen nykytilanne ja havainnollistaa esitys historiallisilla ja nykypäivään liittyvillä kartoilla ja kuvilla. Kyseessä on dosentti **Osmo Rinta-Tassin** työryhmän kokoama teos *Kyrönjoki – meidän joki*, jonka säätiö pyrkii saamaan julkisuuteen vuoden 2013 aikana. Teos antaa ainutlaatuisen kokonaiskuvan Kyrönjoen merkityksestä vaikutusalueensa elämään maakunnan historiassa ja sen nykyisyydessä.

Haluan säätiön valtuuskunnan puolesta kiittää kaikkia seminaarin esitelmöitsijöitä, seminaarin yleisöä, sen suunnittelijoita, järjestäjiä ja tukijoita upeasti onnistuneen seminaarin rakentamisesta. Erityisen iloinen olen siitä, että olemme saaneet tutustua Samuli Paulaharjun elämäntyön siihen osaan, jota täällä Pohjanmaalla ei tunneta yhtä omakohdaisesti kuin hänen Pohjanmaan kuvauksiinsa, nimittäin professorin työhön Lapin kansan kuvausten parissa. Tämän ulottuvuuden ja samalla elävän siteen Samuli Paulaharjun perheeseen meille esitti suvun uusi edustaja säätiön valtuuskunnassa, **Terhi Vuojala-Magga**.

Seminaari on päättynyt. Mikäli seminaari on osaltaan syventänyt ymmärrystä Kyrönjoen merkityksestä ja auttanut kohottamaan jokimaiseman arvostusta, se on täyttänyt tehtävänsä.

Kyrönjoki-seminaarissa asiaa, kulttuuria ja ohjelmaa nuorille

Pirkko Paaermaa

Marraskuun 24. päivänä 2012 pidetty Kyrönjoki-seminaari sisälsi runsain mitoin asiaa Kyrönjoesta, sekä ennen että nyt.

Tulevaisuuttakin sivuttiin kysymäillä: Voisiko Kyrönjoesta vielä saada lohjoen? Aiheita pohtivat kalatalouden näkökulmasta Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen dosentti **Aki Mäki-Petäys** Oulusta ja ympäristönäkökulmasta ympäristöneuvos **Pertti Sevola** Vaasasta. Molempien esitelmät ovat vuosikirjassa toisaalla.

Seminaarin esteettistä puolta edusti lapualainen valokuvaaja **Benjam Pöntinen**, joka kertoi tunnelmista Kyrönjoella valokuvaajan silmin ja näytti hienoja kuviaan eri puolilta Kyrönjokea. Hän on asunut joen tuntumassa ikänsä ja kuvannut jokimaisemia yli 30 vuoden ajan. Myös hän kertoo niistä itse toisaalla. Pöntinen on julkaissut lukuisia kirjoja Kyrönjoen maisemista ja koostaa parhaillaan uutta kirjaa.

Asiantuntijapuheenvuorojen lisäksi ohjelmassa oli myös tunnelmaa ja ilonpiskoja Kyrönjoen rantamilta. Esiintyjinä oli koko joukko Kyrönjoen äärellä asuvia nuoria niin Kurikasta kuin Ilmajolta. Ryhmä Kurikan yhteiskoulun 8B-luokan oppilaita esitti opettajansa **Minna Leppisen** ohjauksessa kokoamiaan paukahroksia *Joen töy-*

rällä kuultua ja Ilmajoen musiikkijuhlien lasten ja nuorten kuoro Pikkuhäjyt lauloi kuoronjohtajansa **Marjut Vuorenon** johdolla hänen säveltämiään satuaiheisia lauluja. Lopuksi Ilmajoen lausujat esitti jokiaiheisen runokoosteen.

Ryhmä Kurikan yhteiskoulun 8B-luokan oppilaita esitti hauskoja paukahroksia otsikolla Joen töyrällä kuultua. Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Ilmajoen musiikkijuhlien lasten ja nuorten kuoro Pikkuhäjyt lauloi ja lausui Marjut Vuorenon johdolla satuaiheisia lauluja. Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Heräteltiin nuoria

Seminaarin yhtenä tavoitteena oli herätellä nuoria huomaamaan oman kotiseutunsa, maisemansa ja juuriensa merkitys. Aamupäivällä, ennen seminaarin alkua kokoon-tui kolme nuorille suunnattua työpa-jaa, joiden teemoi-na olivat Kyrön-

Marja-Liisa Kriikun keräämät kuvat Kyrönjoen vanhoista myllyistä kiinnostivat seminaarin osanottajia.

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Samuli Paulaharjua käsittelevät **Raimo Teräväisen** *Rintakylä ja larvamaita* -filmikooste Veikko Laihasen Vanhaa Kurikkaa -filmeistä ja Paulaharjun Aili-tyttären tyttärentyttären, **Terhi Vuojala-Maggan**, puheenvuoro Paulaharjun suvun merkityksestä Lapin perspektiivistä. Hän asuu Sodankylän Kutturan kylässä ja löysi vasta Lapissa isoisoisänsä hengenheimo-laisuuden.

Seminaariin osallistui kaikkiaan noin 80 eri-ikäistä kuulijaa ja osallistujaa. Suomen Luonnonsuojeluliiton Pohjanmaan piiri kokousti seminaarin alla ja osallistui itse seminaariin. Myös Samuli Paulaharjun Säätiön valtuuskunta kokoontui kevätko-koukseensa seminaarin yhteydessä.

joen luonto, joesta pulppuava sanataide ja ilmaisu. Kuhunkin työpajaan osallistui 5-10 nuorta ja kaikki työskentelivät innolla ja pitivät kokemastaan.

Työpajojen ohjaajina toimivat Suomen Luonnonsuojeluliiton alueyhdistyksen puheenjohtaja, biologian lehtori **Hannu Tuomisto**, kirjavinkkari ja läänintaiteili- ja **Marja-Leena Mäkelä** sekä näyttelijä - ohjaaja **Eija-Irmeli Lahti**, kaikki kolme Seinäjoelta.

Arpajaisetkin kuuluivat tietysti asiaan.

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Jyvistä jauhoksi

Marja-Liisa Kriikku

Kyrönmaan vesimyllyjen tarina

Pohjanmaan jokivarsissa leivän saanti on ollut moneen sisämaan seutuun verrattuna helpompaa. On ollut koskia isoissa valtavyilyissä ja pienemmissäkin joissa. Veden voimalla pyörivä mylly vapautti naiset ja keskenkasvuiset lapset raskaasta käsikivien väännöstä. Kesän kuivaan aikaan oli isossakin joessa tosin vain muutamia myllyjä, joissa riitti vettä kiviparin pyörittämiseen.

Suomessa ensimmäiset vesimyllyt ilmestyivät 1200-luvulla Varsinais-Suomeen. Ennen Nuijasotaa 1500-luvun lopulla Suur-Kyrön alueella, johon myös Lapua luettiin, jauhettiin viljaa jo 89 myllyssä. Isossakyrössä myllyjä oli 18, Ylistarossa 10, Vähässäkyrössä 25, Ylilaihialla 14. Ne olivat kaikki mäntämyllyjä.

Maakunnan ensimmäinen vesiratasmylly rakennettiin vuonna 1561 Korsholman Kuninkaankartanoon. Kruunun tavoite oli koko Ruotsin kuningaskunnassa, että viljasäkit tuotaisiin peninkulmienkin takaa jauhattavaksi suuriin myllyihin, joista voutien oli helpompi kerätä jauhatusveroa kuin hajallaan olevista talojen pienistä joki- ja puomyllyistä.

Ensimmäiset Kyrönmaan myllyt olivat pieniä yksikerroksi-

sia hirsisalvosrakennuksia, joiden alle vesi johdettiin ruuhan avulla pyörittämään vaakatasossa olevaa mäntää eli härkintä. Sen pystytukseen kiinnittyi siiliraudalla mylynkivipari, jonka silmään jyvät kaadettiin. Samaan tapaan kuin käsikivissäkin, jauhot lensivät keskipakovoimalla kivien ympärille alustalle, josta ne tarkasti suittiin jauhovakkaan. Kun mäntämylly saattoi jauhaa yhtä viljasäkillistä koko päivän, vesiratasmylly olikin jo tehokas laitos, jossa voimaa ja vauhtia oli kymmenkertainen määrä.

Myllyt kasvavat

Myllyt kasvoivat samassa tahdissa kuin pelotkin laajenivat ja leivänpurijoiden määrä lisääntyi. Patoja korotettiin, raivattiin ja kivettiin alakanavia veden sukkela juoksua varten. 1800-luvun loppupuolella alkoi vesimyllyjen tehokkain kukoistus, kun vesirattaita vaihdettiin vielä tehokkaampiin vesiturpiineihin.

Myllyttäminen alkoi muuttua Kyrönmaalakin myllyteollisuudeksi. Ensimmäiset turpiinit ostettiin Sveitsistä, kunnes niitä ruvettiin tekemään teollisesti myös Suomessa. Kräärikoneet, joilla tehtiin muotiin tulleet ohranryynit, hankittiin mm. Hollannista.

1950-luvulla useimmat vesimyllyt tulivat tiensä päähän.

Ensimmäisten kunnallisten sähkövoimaloiden perustaminen 1920-luvun

taitteessa verotti Kyrönjoki-varren myllyjä. Vähässäkyrössä Hiirikosken voimala pysäytti kymmenkunta vesimyllyä, sahan ja tamppimyllyn. Ylistarossa ns. Konskan pato ja sähkölaitos tekivät saman Kylänpääkosken myllyille.

Vesimyllyjen viimeisin tehokausi oli 1920–1930-luvuilla, jolloin koskiosuudet keskittyivät edelleen. Näin kävi mm. Isossakyrössä Huhmarkoskessa (Reinilänkoskessa) ja Hypäjäkoskessa. Niihin jäi kumpaiseenkin kolmen myllyn sijasta yksi iso mylly: Reinilän mylly ja Tuuralan mylly, joka vöyriäläisten omistajajaveljesten mukaan muutti nimensä Bengsin myllyksi. Sen yhteyteen rakennettiin korkea sähköllä toimiva vehnämylly.

Ammattina mylläri

Syntyi vähitellen myös myllärien ammattikunta, kun kaikista taloista ei ehditty tai kyetty itse jauhattamaan viljaa omalla vuorolla. 1800-luvun lopussa isoimmissa myllyissä oli palkattu mylläri ja usein myös apupoikia oppimassa ammattia. Mylläri sai palkan työstään aluksi jyvänä, mutta myöhemmin osan myös rahana.

1950-luvulla useimmat vesimyllyt tulivat tiensä päähän. Maatiloille tulivat sähkökäyttöiset kotitarvemyllyt sekä kyllä kiertävät traktorimyllyt, joilla jauhettiin eläinten rehu. Leipäjauhot ostettiin yhä useammin suoraan kaupan hyllystä.

Ylistaron Kirkonkosken partaalla on säilynyt toimintakuntoisena Kriikun mylly, jonka ”pelastamiseksi” ovat Marja-Liisa ja Esa Kriikku tehneet vuosikymmenien työn. Myllyssä on toiminut myös kahvila ja ollut esillä myllynäyttely. Kuva: Pertti Sevola

Marja-Liisa Kriikku on koonnut tietoja Kyrönjoen vanhoista myllyistä, jotka on merkitty kartalle vihreillä täplillä.
Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Isossakyrössä vesimyllyjä on vain Orismalan joessa: Luoman mylly ja ”jäänteet” Orisbergin kartanon myllystä. Vähässäkyrössä on Perkiönkoskessa hyväkuntoinen Vallan mylly. Annalankosken kahdeksasta myllystä on jäljellä Seppälän jakokunnan osuusmylly, jota Vähäkyrö-Seura uutena omistajana korjaa. Kolkinkoskessa Snickarsin myllyn kivet eivät enää kolkkaa.

Myläritkin ovat poissa. Laihianjoessa, jossa kesäaikaan podettiin veden puutetta, on ollut eri aikakausina pieniä myllyjä parikymmentä. Niistä on enää jäljellä Laihejoen mylly, joka jo ennen sotia kantoi nimeä Kylänpäänkosken vesimylly. Myllyssä oli jo 1920-luvulla turpiini ja kuivana aikana myllyn kivet pyörivät sähköverkostosta ostetulla voimalla. Voimallisin

jauhatuskausi myllyssä oli sodan jälkeen 1940- ja 1950-luvuilla.

Lähde: *Kriikku, Marja-Liisa*: Jyvästä jauhoksi – Kyrönmaan vesimyllyjen tarina. Kyrönmaa, Isokyrö – Laihia – Vähäkyrö – Ylistaro. Kustantaja Benjam Pöntinen. Vaasa 2003, ss. 47-49

Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla –seminaarin yhteydessä oli esillä Marja-Liisa Kriikun keräämiä vanhoja myllykuvia. Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Samuli Paulaharju syntyi Kurikassa

... ja piti itseään elämänsä loppuun asti kurikkalaisena

Pirkko Paaerman

Lapin Lönnrotiksikin kutsuttu etevä kynäkäyttävä, piirtäjä ja valokuvaa- ja Samuli Paulaharju syntyi Kurikan Kampinkylässä vuonna 1875 monitoimisen sepän ja torpparin perheeseen. Pojassa heräsi jo varhain halu kerätä kansan tietoutta Elias Lönnrotin tapaan.

Paulaharju opiskeli Jyväskylässä, teki opettajan töitä Oulussa ja kokosi siinä ohessa valtavan elämäntyön. Häneltä jäi sanamuistiinpanoja 65 000, kertomuksia 4000 sivua, tuhansia piirroksia ja yli 8000

valokuvaa. Hän kirjoitti yhteensä 21 kirjaa ja yli 500 artikkelia.

Paulaharju kulki 42 vaellusvuotensa aikana noin 80 000 kilometriä ja kävi ainakin 800 paikkakunnalla - Pohjanmaalla, Lapissa, Kainuussa, Karjalassa, Aunuksessa ja Inkerinmaalla. Hän halusi opettaa ihmisiä rakastamaan ja arvostamaan isiensä töitä.

Vaikka Samuli Paulaharju asui ja kulki maailmalla, hän piti itseään aina kurikkalaisena, Karhuvuoren kasvatina. Hän kirjoitti viimeiseksi jääneen kirjansa Rintakylä ja larvamaita rakkaas-

Samuli Paulaharju haastattelee kirjaansa Rintakylä ja larvamaita varten kauppias Juho Lohikoskea Miedon kylästä. Pentti Yli-Karjanmaan arkisto

Samuli Paulaharjun muistomerkki on siirretty Kurikan kirjaston eteen, mihin se hyvin sopiikin.
Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

ta synnyinpitäjästään Kurikasta ja sai samana vuonna 1943 professorin arvonimen. Seuraavana vuonna hän kuoli kotoaan Oulun Tiurassa, Sinisessä talossa.

Sisäinen palo liikkua ulkoilmassa

Samuli Paulaharjun toiseksi vanhimman tyttären, Ailin, tyttärentytär Terhi Vuojala-Magga pohti marraskuussa 2012 Kurikassa pidetyssä Kuhinaa Kyrönjoessa ja joen rantamilla -seminaarissa, miksi Paulaharju lähti jokakesäisille vaeluksilleen ja jätti viisi lastaan vaimonsa Kreetta-Liisan tai tämän kurikkalaisten vanhempien hoteisiin.

”Voiko olla niin, että Samuli Paulaharju perheensä ja sukunsa ensimmäisenä kirjallisena ihmisenä joutuikin kahlitsemaan itsensä neljän seinän sisään talvikuukausiksi? Samalla tavalla kuin joki vapautuu talven kahleistaan, niin myös Paulaharju ryöstäytyi vapaaksi kesä kesän jälkeen jättäen perheensä ja lähti toteuttamaan sitä sisäistä paloaan liikkua ulkoilmassa.

Näillä keruumatkoillaan hän yhä uudelleen ja uudelleen tavoitti jotain siitä menetetyistä elämästä, jonka hän oli jättänyt taakseen muuttaessaan pois Kurikasta ja siirtyessään opettajan ja kirjoittajan töihin”, pohti Vuojala-Magga.

Lappiin muuttanut Paulaharjun lapsenlapsenlapsi ymmärsi vasta Lapissa, kuinka suuresti Samuli Paulaharjua siellä arvostetaan.

Myös Kurikassa arvostetaan

Myös Kurikassa omaksi pojaksi lasketavaa merkkimiestä arvostetaan. Hänen kunniakseen on nimetty tie, Paulaharjuntie, koulu, Paulaharjun koulu, perustettu säätiö, Samuli Paulaharjun Säätiö, sekä pystytetty kirjailijan syntymäkodin paikalle Kampinkylään ja kirjaston eteen muistomerkit. Kurikan museosta löytää Samuli Paulaharjun muistohuoneen, jossa on tallessa Samuli Paulaharjun polkupyörä.

Vielä Kurikkaan kaivataan vaellusreittejä Karhuvuoren ja Kampinkylän upeisiin maisemiin - Samuli Paulaharjun hengessä!

Julkaistu Kurikan kaupungin KurikkaNyt-lehdessä 2013.

Samuli Paulaharju ”vahtaa” toisen tunnetun kurikkalaisen, Juha Miedon, ateriointia Miedon mukaan nimetyssä Hotelli-Ravintola Pitkä-Jussissa.

Kuva: Pentti Yli-Karjanmaa

Kyrönjoki-kirjaa selatessa

Jouko Tuomisto

Päästessäni etuoikeutettuna selaamaan tulossa olevan Kyrönjoki – meidän joki -kirjan komeita sivuja tietokoneen ruudulta nousee mieleen monia nostalgisia muistoja.

Varhaisimmat muistoni Kyrönjoesta ovat onkireissulta isän ja pikkuveljen kanssa. Rämmimme heinikossa joen rantaan *Koiviston myllyn* kohdalta hiukan *Nenättömänluoman* eteläpuolelta. Meillä oli karhulankasiimat koukkuineen ja siimassa pullonkorkista tehdyt kohot. Rantapusikosta isä veisteli puukolla parimetriset ongenvavat. Ihmettelimme, mahtaako onkimatoon koskea, kun se pujotettiin koukkuun. Onki koetettiin sitten vähän liian lyhyen vavan avulla heittää mahdollisimman kauas. Kaikkein koettelevinta oli, että onkiessa piti olla hiljaa. Kohon vähän välillä upotessa tahtoi väkisinkin alkaa kova kiljunta, vaikka isä koetti sanoa, ettei tämä nyt taida vielä kala olla. Eikä tulekaan, ellei olla hiljaa. Saatiin sitä lopulta kuitenkin toistakymmentä pientä ahventa ja särkeä, jotka juhlallisesti kotona perattiin ja paistettiin pannulla.

Jyllinkoskea äitini kävi näyttämässä jo, kun olin alle kouluikäinen. Siitä ei ole kunnon muistoa, vain valokuva albumissa, kun seisomme padon päällä. Varmaan vähän yli kymmenvuotiaana olin elämäni ensimmäisellä poikaleirillä *Sänttinsaarella* ja tutustuin

joen märkään elementtiin konkreettisesti. Siellä oppi nukkumaan kahden huovan kanssa, yksi alla nelinkertaisena, toinen päällä. Vähän muhkuraista oli ohuen ”patjan” kanssa nurmikolla puolijoukkuetellessä. Joen rannassa laulettiin kenttäkeittöillä ruokalaulut ja maisteltiin aamuisin väkevää teetä.

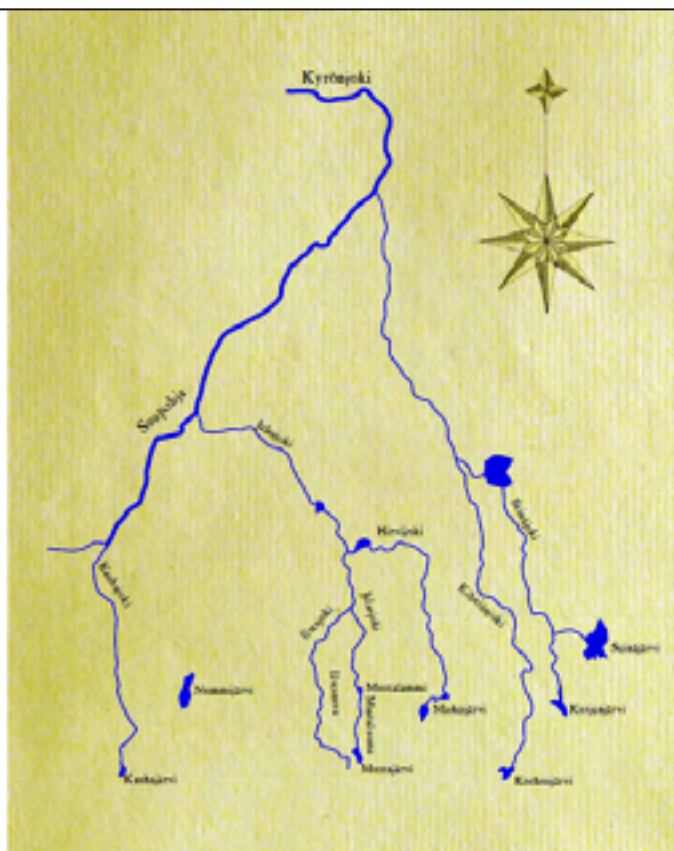
Kyrönjokeen laskevan *Nenättömänluoman* alkulähteillä *Kalajaisjärvellä* myöhemmin pidetyltä leiriltä jo muistaa muutamia kavereita, taisi olla joku myöhempi lukiokaverikin.

Kuinka Kyrönjokivarsi asutettiin

Kyrönjoen asutuksen historia panee mielikuvituksen laukkaamaan. Jos Kurikassa on puhuttu *Karkun kirkkotiestä*, varmaan esi-isät tosiaan ovat käyneet Karkun kirkossa. He eivät ehkä kuitenkaan tehneet sitä Kurikkaan muutettuaan, vaan sitä ennen Suur-Sastamalassa asuessaan. Muistot sanonnoissa säilyvät kauan sen jälkeen, kun ympäröivä maailma on muuttunut.

Kyrönjokialueen asutuksen arvellaan tulleen Karkusta, Tyrvältä, Hämeenkyröstä, Kangasalta, Vesilahdelta, Pirkkalasta ja Lempäälästä – pääasiassa Pirkanmaalta siis. Ensin se oli erämaana eli metsästysalueena, mutta vuosien kuluessa yksi ja toinen metsästäjä jäi asumaan.

Eränkävijät nousivat Pohjan suuhun joko Kyrönkankaan kesätietä Pohjan-
kankaalta Nummijärvelle
ja Kauhajoen varteen tai
talvitietä Kyröstä Jalas-
joen ja Peräseinäjoen lat-
voille, jonne hakeudut-
tiin Näsijärven reitiltä
sekä kesällä että talvella.

Sivu Kyröönjoki – meirän joki -kirjasta.

Ehkä joku heistä oli **Hirvi-Heikki**, kuten Kurikassa kulkeva sitkeä legenda kertoo.

Kyrönjoki oli tässä muuttoliikkeessä tärkeä monella tapaa. Ensinnäkin se oli vaellusreitti. Metsästäjät tulivat Suomenselän ja Pohjan-
kankaan yli Kauhajärvelle ja muille latvavesille, ja sieltä oli helppo suunnistaa eteenpäin. Ne, jotka asettuivat tänne asumaan, raivasivat ensimmäiset peltonsa jokirantojen muhevaan savimaahan. Myös kylät syntyivät jokirantaan, aikaa myöten komeat julkisivut joelle päin, joen ollessa tärkeämpi kulkureitti kuin huonojen teiden. Kalastus oli pitkään tärkeä elinkeino. Varmaan aikalaiset pitivät jokea tärkeänä, koska perimätiedon mukaan itse Väinämöinen on joen uoman kyntänyt.

Kyrö Hämeessä ja Kyrö Pohjanmaalla ei sekään ole sattuma. Olipa Isonkyrön vanha kirkko rakennettu 1304 kuten kivilalassa seisoo, tai vuosisataa myöhemmin, kuten historioitsijat ovat päätelleet, se osoittaa asutuksen vakiintumista ja jo melko suurta väestöä. Vielä varhaisempina aikoina Isonkyrön seutu oli tärkeä kauppapaikka. Se on 600–800-luvuilla ollut vielä merenrantaa, jossa ehkä hollantilaiset ja saksalaiset kauppiat kävivät kaupanteossa. Eipä tuota osannut aavistaa, kun koulupoikana kävi kirkon vieressä Kyrönjoessa uimassa Isosakyrössä kyläillessä. Mieleen jäivät vain naakat, joita siihen aikaan ei nähnyt missään muualla.

Maan noustessa tärkeimmät kauppapaikat siirtyivät länteen, 1100-luvulla pariksi sadaksi vuodeksi Vähänkyrön Merikaartoon. 1300-luvulta alkaen kauppa alkoi keskittyä Korsholmaan. Maakunnan varakkuus on siis kauan perustunut länteen suuntautuneeseen kauppaan, ja ehkä nykyäänkin voisi toivoa parempaa yhteistyötä rannikon kauppiaiden ja ulkomaankauppaa käyvien liikkeiden ja Seinäjoen ympäristöön keskittyneen suomenkielisen pienteollisen Pohjanmaan välillä. Sitä voisi Vaasan yliopistokin edistää kauppatieteen ollessa sen vanhin koulutusala.

Kalaa tuli

Kyrönjoki oli monella tapaa tärkeä elannon tuottaja. **Aki Mäki-Petäyksen** esitelmästä (tämän Vuosikirjan s. 12) kävi ilmi, että suurimmat lohisaaliit ovat saataneet yltää 1500 kiloon. Vuoden 1559 verotietojen perusteella Kyröönjoki-kirjassa on laskettu jopa 18 tonnin lohisaalis, suurin osa saatiin alimpina sijainneista koskista Merikaarrosta ja Voitilasta. ”*Ja suuri korpijoki kuohui kalaa*” kirjoitti **Samuli Paulaharju**.

Omat kokemukseni rajoittuvat ongittuihin pikkulahnoihin, särkiin ja ahveniin, sekä vedenpinnalla hyppiviin salakoihin. Jalasjärvellä kävin lukion luokkakaverien kanssa kokemassa rapumertoja, ja rapuja saattoi vielä siihen aikaan 1950-luvun puolessavälissä saadakin. Se oli oudokseltaan mystistä touhua, kun puolipimeässä koettiin mertoja ja laitettiin niihin lihanpalasia syöteiksi. Ja pelättiin, että rapu ottaa sakillaan sormesta kiinni.

Ei ole ihme, että maan noustessa jääkauden jälkeen asutusta tuli heti perässä. Vesistöjen rannoilla sai kalaa ja metsästä riistaa. Niinpä Kyrönjoen latvoilta Jalasjärvellä, Kauhajoella ja Kurikassa, jotka ensimmäisinä vapautuivat jääkauden jälkeen vetäytyvän Pohjanlahden alta, on löydetty lähes kaksisataa muinaisjäänöstä. Kun koko Suomessa oli kivikaudella ehkä vain noin kymmenentuhatta ihmistä, löytöjen runsaus kertoo näiden alueiden edullisesta sijainnista ravinnon saannille. Kyrönjoen alajuoksu vapautui veden alta vasta pronssikaudella, ja sieltä onkin runsaasti tuon ajan löytöjä, kun ne taas yläjuoksulta puuttuvat. Toinen asia on sitten, mistä alkaen rannoilla eläjät olivat suomalaisia.

Koskia syntyi – ja lakiaa

Maannousu aiheutti senkin, että vesi joutui puskemaan nousevien kivikkoisten maiden läpi, ja muodostui lukuisia koskia. Korkeusero latvavesiltä merenpintaan on yllättävän suuri, *Kauhajärveltä* 144, *Mustajärveltä* 152 ja *Seinäjärveltä* 139 metriä. Suurin pudotus on ollut *Pitkäkosken* 40 metriä.

Toisaalta on pitkiä taipaleita, joissa pudotus on hyvin pieni; pienin pudotus on Koskenkorvan *Pukarankoskesta* alkava 40 kilometrin lakeus, jossa pudotusta on vajaa kaksi metriä. Etelä-Pohjanmaalla on siis tasaista, mutta vastoin yleistä luuloa ei joka paikassa. Maisema on itse asiassa hyvin vaihtelevaa.

Lakeudet ovat vanhaa merenpohjaa, johon on vuosituhansien aikana saostunut sekä savea että kasveista muodostu-

Kyrönjoen pisin suvantovaihe, jonka pituus on noin 35 kilometriä, on Pukarankosken ja Ylistaron Malkakosken välillä. Niinpä veden "kaato" voi olla paikoin vain neljä cm kilometrillä.

Kyrönjokea Ilmajoen kirkonkylän pohjoispuolella. Taustalla Nikkolan riippustila. Valok. O.R.-T.

Sivu Kyrönjoki – meirän joki -kirjasta.

Peltoniemen kylä 1753.
Anders Colleen. KA.

nutta mutaa ja turvetta ja ne ovat lopulta maatuneet mullaksi. Nämä ovat luoneet hyvän maapohjan alueen vahvalle maanviljelykselle. Koko Kyrönjoen pääuoman alue muodosti yhtenäisen lakeuden 1700-luvulle mennessä, ja sen jälkeen laajeneminen jatkui torppareiden saadessa torppia Kyrönjoen luomien varrelta larvamailta. Monelle varmaan yllätyksenä suuri *Ala-joen lakeus* Ilmajoen ja Seinäjoen välillä on kuitenkin raivattu vasta 1800-luvulla.

Sillat herättävät tunteita

Vapaana virtaava joki oli luonnollinen reitti liikkumiselle. Talvella se oli luonnollinen tien paikka. Jossakin vaiheessa omavaraistalouden kehittyessä enemmän ja enemmän vaihdantataloudeksi, joen yli piti kuitenkin päästä myös kesällä ja tarvittiin siltoja. Sillat ovat Kyrönjoessa aina herättäneet tunteita.

Samuli Paulaharjun *Rintakylä ja larvamaita* -kirjassa on monenlaista siltaa, *Kirkonsiltaa*, *Krekoolan hakkulasiltaa*, *Koivulan kapulasiltaa*, *Laulajan lauttasiltaa*. Myöhempien aikojen kuuluisuutta sai *Jussinsilta*, Kurikan ja Ilmajoen rajan lähellä oleva valtamaantien silta. Siitä kurikkalaiset olivat aikanaan katkeria kansanedustajalleen **Juho Koivis- tolle**, kun silta ei tullut kirkonkylään, vaan tiestä tuli ohikulkutie, paljon ennen kuin ohikulkuteitä aivan tarkoituksellisesti ruvettiin tekemään. Niinpä jotkut olivat vähän vahingoniloisia, kun silta alkoi vajota toisesta päästään, niin että sen perustuksia jouduttiin korjaamaan. Mitäs meni

tekemään keskelle savipeltoja! Koivisto puolustautui, että jollei hän olisi painanut päälle, tie olisi mennyt vielä kauempaa Kurikan ohi.

Lukioaikana kuljettiin koulumatkoilla monta kertaa päivässä *Ilmajoen notku- vaa riippusiltaa* pitkin, myöhemmin tuo tienoo on ollut jokioopperan tapahtu- mapaikka ja liikenne on siirtynyt uudelle sillalle. Komeita riippusiltoja on useita, heti seuraavana mereen päin *Nikkolan silta*.

Patoja ja tekojärviä

Monenlaisia mielipiteitä ovat kirjoitta- neet myös padot ja altaat. Ne ovat suo-oji- tuksen ja yhdyskuntien jätevesien ohel- la tekijä, joka on hävittänyt arvoka- lat joesta. Toisaal- ta niin *Jyllinkosken* kuin myöhemmän *Pitkämönaltaan* patoaminen on tuo- nut paikkakunnalle sähköä ja kaupun- gille runsaasti käteistä. **Pertti Sevolan** esi- tys (Vuosikirjan s. 21) valaisee hyvin sitä taistelua, mikä käytiin elinkeinojen edistä- misen ja ympäristönsuojelun välillä.

Itse retkeilin 1950-luvulla **Juhani Keski- Sääntin** opastamana *Pitkämönluoman* juhlallisessa kanjonissa. Sellaisesta tulee mieleen, että nähtävyyksien ja turismin suhteen näyttää pitävän paikkansa se, että mikä on tuttua, ei ole mitään. Sitä, mikä on paikallisesti vähän harvinaisempaa, kuvitellaan vetäväksi.

” Pitkämönluoman kanjoni ja Kyrönjoen mutkikas reitti Mietaankylästä ja Myllykylästä kirkolle on tosi helmi ”

Suomessa on lähes 200,000 järveä, niin että yksi Pitkämön allas ei takuulla ole mikään nähtävyys. Sen sijaan Pitkämönluoman kanjoni ja Kyrönjoen mutkikas reitti *Mietaankylästä* ja *Myllykylästä kirkolle* on tosi helmi ja harvinaisuus. Niinpä kannattaisi tunnustaa, että Pitkämön allas on puhtaasti taloudellinen rakennelma, eikä tämä talous liity matkailuun. Kaunista ympäristöä tekojärvi on pelkästään tuhonnut.

Jalasjoen nostalgiaa

Ilmajoen rajalla syntyneelle kurikkalaiselle *Jalasjoki* on tullut merkittäväksi monesta eri syystä. Suku on tullut Kurikkaan *Luopajärven Köykästä*. **Valentin Köykan** poika **Matti Opman** oli ruotusotamies, ja tämän krääteri-poika **Matti Matinpoika** tuli vuonna 1759 vävyksi *Vähä-Koivisto*on. Matin pojat **Mikki** ja **Juuse** saivat torpat *Tuomistonojan* varrelta nykyisestä Viitalankylästä 1790-luvulla, ja heistä polveutuvat niin useimmat Kurikan Tuomistot kuin isoäitinsä **Liisan** kautta myös Samuli Paulaharju.

Jalasjoen varsien historiasta ja Kurikan ja Jalasjärven suhteista on Kyröönjoki-kirjassa erittäin kiinnostava kuvaus. Jalasjärven nimikään ei kuulemma tule reen jalaksista eikä edes jalasten jäljistä talvi-tiellä, vaan hämeenkyröläisestä eränkävijästä **Pietari Jalaksesta**.

Viimeisenä keskikouluvuonna asuin *Oppaan koululla*, ja kevättulvan aikana katkot E. Lumiahon linja-autojen kulusa muistuttivat *Lapionevan* tulvista. Vähän samalla tavalla kuin Jussinsillan kanssa, tien pohja osoittautui pehmeäksi.

Kun tietä korotettiin jossakin vaiheessa reilusti, se vajosi vuodessa parissa jälleen kevättulvan rajan alle, ja korotus jouduttiin tekemään uudestaan.

Kirjan antia

Kaikkiaan 200-kilometrisen joen ja sen valuma-alueen kuvaus tuo taatusti jokaiselle eteläpohjalaiselle paljon mietittävää, uusia ahaa-elämyksiä ja luultavasti myös huvia. Paitsi edellä kuvattua historiaa karttoineen siinä on runsaasti nykyaikaisia kuvia alueelta. Pohjanmaalta pois muuttaneelle se saattaa aiheuttaa sen verran nostalgisia, herkkiä hetkiä, että saattaisi olla paras mennä lukemaan sitä yksinäiseen rauhalliseen paikkaan.

Samuli Paulaharjun Säätiön

Valtuuskunnan ja hallituksen jäsenet 2011-2012

Valtuuskunta

vuonna 2011:

Kalevi Kivistö, ministeri, puheenjohtaja, Espoo
Jouko Tuomisto, professori, varapuheenjohtaja, Kuopio
Heikki Hautala, maanviljelijä, Kurikka
Pekka Laaksonen, professori, Helsinki
Jorma Laulaja, piispa, Kurikka
Arvo Pakka, rakennusmestari, Kurikka
Marjut Paulaharju, lehtori, Vantaa
Osmo Rinta-Tassi, dosentti, Jyväskylä
Marjo Timonen, tieto- ja viestintäjohtaja, Helsinki

vuonna 2012:

Kalevi Kivistö, puheenjohtaja
Jouko Tuomisto
Heikki Hautala
Antti Iso-Koivisto, oikeustiet.kand., Kerava, kesäkuusta lähtien
Pekka Laaksonen
Jorma Laulaja
Arvo Pakka
Marjut Paulaharju, kesäkuuhun saakka
Osmo Rinta-Tassi
Marjo Timonen
Terhi Vuojala-Magga, FM, tutkija, Sodankylä, Paulaharjun suvun edustaja

Hallitus

vuonna 2011:

Marjut Paulaharju, lehtori, puheenjohtaja, Vantaa
Juha Mikkilä, merkonomi, varapuheenjohtaja, Kurikka
Hannu Alanen, Kurikan kaupungin kehityspäällikkö
Arja Hissa, toimitusjohtaja, Kurikka-lehti
Eija-Irmeli Lahti, ohjaaja-näyttelijä, Seinäjoki
Minna Leppinen, lehtori, Kurikan yhteiskoulu
Heikki Rinta-Rahko, toimitusjohtaja, Kurikka

vuonna 2012:

Hannu Alanen
Arja Hissa
Eija-Irmeli Lahti
Minna Leppinen
Juha Mikkilä, varapuheenjohtaja
Marjut Paulaharju, puheenjohtaja kesäkuuhun saakka
Heikki Rinta-Rahko
Jouko Tuomisto, puheenjohtaja kesäkuusta alkaen

Säätiön sihteerit

Raimo Teräväinen, lokakuuhun 2011 saakka
Pirkko Paaermaa, marraskuusta 2011 alkaen

Säätiön julkaisuja

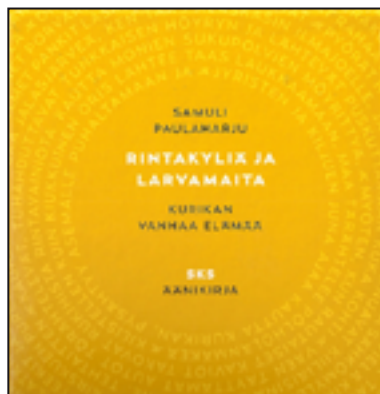
Samuli Paulaharjun Säätiön vuosikirja 2011

Loppuunmyyty

Samuli Paulaharjun Rintakylä ja larvamaita -äänikirja

Lukijana FT Osmo Rinta-Tassi. 2008. Yhteishanke SKS:n kanssa. Hinta 30 euroa. Säätiöllä on vielä muutamia myytävänä.

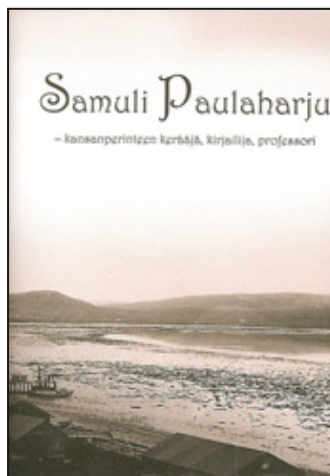
Samuli Paulaharjun Säätiön vuosikirja 2009

Loppuunmyyty

Samuli Paulaharjun elämästä ja elämäntyöstä kertova multimedia-dvd-tallenne

Toteutus: IM Nybacka.
Lukijana Pekka Vuorinen. 2008.
Ei myynnissä.

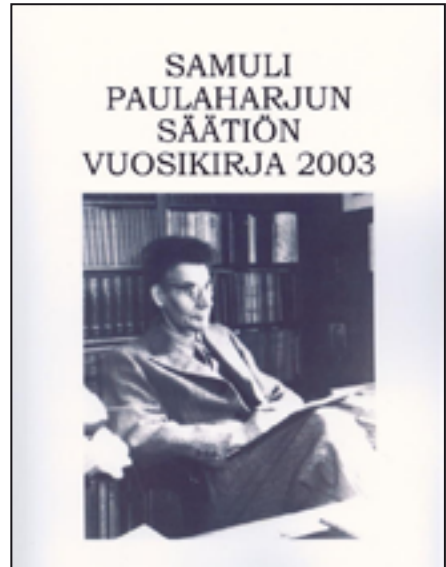
Samuli Paulaharjun Säätiön vuosikirja 2006

Loppuunmyyty

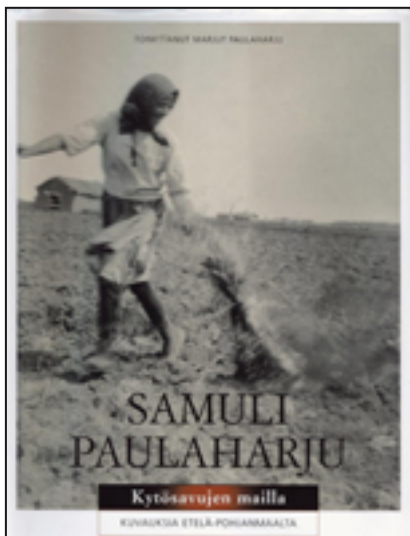
Samuli Paulaharjun Säätiön vuosikirja 2003

Loppuunmyyty

Samuli Paulaharju: Kytösavujen mailla. Kuvauksia Etelä-Pohjanmaalta

WSOY 2005. Toim. Marjut Paulaharju

Säätiö kiittää seminaarin järjestelyissä
tukeneita:

Fennia vakuutusyhtiö
Hotelli-Ravintola Pitkä-Jussi
Kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan Rahasto
Kurikan kaupungin kulttuuritoimi
Kurikan Kaukolämpö
Kurikan Nordea
Kurikan Osuuspankki
Kurikan Vesilaitos
Mainostalo Maiseri
Painotalo Casper
Parkanon Säästöpankki
Reinon Tupa